

PLATOON VERZAMELD WERK

Plato

PHAIDROS

Versie: 1.0
April 2009

Deze tekst is uitsluitend voor persoonlijk gebruik. Commercieel gebruik is niet toegestaan. Evenmin is het toegestaan de tekst te wijzigen, bewerken, geheel of gedeeltelijk te publiceren, of anderszins te vermenigvuldigen. Toegestaan is het kopiëren van citaten of kleine tekstgedeelten voor studie- en discussiedoeleinden.

© Copyright 2009 - Stichting Ars Floreat

www.arsfloreat.nl

info@arsfloreat.nl

Uit: Platoon Verzameld Werk - deel 1 - ISBN 90 6030 372 5

Vertaling: School voor Filosofie, Amsterdam

Copyright: © 2009 Stichting Ars Floreat, Postbus 74082, 1070 BB Amsterdam

Niets uit deze tekst mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronische media, of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this text may be reproduced in any form, by print, photocopy, microfilm, electronic media, or any other means, without written permission from the publisher.

INLEIDING PHAIDROS

'In werkelijkheid komen de grootste zegeningen tot ons door vervoering.'

Platoon, *Phaidros*

Een heel bijzondere spanning bouwt Platoon in deze dialoog, die zich aan de oever van een helder riviertje in het lommer van een plataan voltrekt tussen Sokrates en Phaidros. Is het een gesprek tussen de leermeester en zijn leerling, ontmoeten vrienden elkaar of is er een liefdespaar aan het woord dat de loomheid van de middag en de zwaarte van het lichaam verdrijft met een speels, superieur gesprek over wat liefde eigenlijk is?

In de buurt van de plaats van handeling moet ergens een altaar staan, aan Boreas, de noordenwind, gewijd. Het verhaal gaat dat Boreas op deze plek de schone Artemis ontvoerd zou hebben, toen zij in haar spel met Pharmakeia van de rotsen viel. Het is een raar verhaal, niemand gelooft het, en wie in sprookjes gelooft, kan wel aan de gang blijven en zal nooit werkelijk op de hoogte komen. Laat men liever bij zichzelf blijven en daar het voorlopig nog zo hoognodige onderzoek doen.

Het begin van de dialoog wordt gekenmerkt door argeloosheid en het zoeken van ruimte in een situatie die onder geen beding als beperkend wil worden ervaren door de gesprekspartners. Het verhaal over de ontvoering wordt terzijde geschoven en de ruimte groeit snel voor het merkwaardige begrip *vervoering* dat als het hoofdonderwerp van deze dialoog moet worden beschouwd. Sokrates en Phaidros voelen zich zonder twijfel bevoorrecht met elkaars gezelschap en houden niet op, elkaar duidelijk te maken, hoezeer dit het geval is. 'Maar ook komen de grootste zegeningen tot ons door vervoering', klinkt dan weldra, en alles is de gesprekspartners eraan gelegen om dit zo vaag klinkende begrip aan een inhoud te helpen en die vervolgens grondig te analyseren.

Ook nu worden lagere vormen terzijde geschoven; het gaat om goddelijke vervoering zoals die uitkristalliseert in het woord van de waarzeggers, in het gewijde gebaar van priesters, dichters en . . . minnaars. Op de liefdesvervoering spitst het gesprek zich vervolgens toe. Die levert de filosoof immers de energie om het verlangen naar bevrijding uit het aan tijd en plaats gebonden lichaam aan te wakkeren en zijn ziel te laten terugkeren naar de zuivere wereld van de pure vorm.

Deze dialoog herbergt in dit verband ook de fameuze mythe over de terugkeer van de ziel naar haar oorsprong, drijvend op de vleugels van rechtvaardigheid en wijsheid, gestuurd met steeds weer nieuwe kracht die de vier soorten vervoering blijkt te bevatten waarvan hiervoor al sprake was. Aldus voortgedreven belandt de ziel tenslotte 'in dat bovenhemelse gebied, waar de kleurloze, vormloze en onstoffelijke essentie heerst, die alleen maar zichtbaar is voor de geest, de stuurman van de ziel'.

In de Phaidros pleit Sokrates voor bevrijding uit de beperking van het lichaam en van het rationele overwegen vooral. Hij stelt een zo groot mogelijke openheid voor het emotionele leven als voorwaarde voor een mogelijke terugkeer van de ziel naar haar oorsprong: 'het gebied van de rechtvaardigheid zelf; hij ziet zelfbeheersing en kennis; niet de kennis die een begin heeft en ook niet de kennis waarbij nu eens het ene en dan weer het andere van wat hij werkelijkheid noemt, behoort, maar de kennis die verblijft in het Zijn zelf. En nadat de geest op dezelfde wijze de andere werkelijk bestaande dingen in bewondering heeft aanschouwd en in zich heeft opgenomen, keert hij, na zich weer binnen de hemel te hebben begeven, huiswaarts. Daar aangekomen voert de wagenman de paarden naar de ruif en voedt hen met ambrozijn en nectar.'

De Phaidros is misschien de meest lyrische dialoog van Platoon en nergens elders blijkt misschien ook zo duidelijk, hoe Sokrates het aardse en het hemelse met elkaar weet te verenigen.

PHAIDROS

Gesprekspartners: Sokrates en Phaidros.

- III, *Sokrates:* Beste Phaidros, waar ga je heen en waar kom je vandaan?
- 227a *Phaidros:* Ik kom van Lysias, de zoon van Kephalos. En nu, Sokrates, ben ik buiten een wandeling aan het maken, omdat ik al een hele tijd bij hem heb gezeten, van de vroege ochtend af. Op advies van onze vriend Akoumenos maak ik mijn wandelingen buiten de stadsmuren.
- b Dat is frisser dan in de nauwe straten van Athene, zegt hij.
Sokrates: Daar heeft hij gelijk in, vriend. Dus Lysias was in de stad?
Phaidros: Ja, bij Epikratos, in het huis van Morychos, vlak bij de tempel van Zeus.
Sokrates: En waar ging het gesprek over? Natuurlijk heeft Lysias je weer met zijn verhalen overspoeld.
Phaidros: Dat zal ik u vertellen als ge tijd hebt om met mij mee te lopen en te luisteren.
Sokrates: Ach wat! Tijd of geen tijd, om met Pindaros te spreken, je begrijpt toch wel dat ik het aanhoren van je gesprek met Lysias belangrijker vind dan mijn eigen zaken?
- c *Phaidros:* Vooruit dan maar.
Sokrates: Vertel.
Phaidros: Ja, Sokrates, dit is echt een verhaal voor u. Want het onderwerp waar we ons mee bezighielden, stond op de een of andere manier in verband met de Liefde. Lysias beschreef iemand die met deze verrukking in aanraking komt, maar niet door toedoen van een minnaar. Het verrassende punt waarmee hij voor de dag kwam, was dat men eerder degene die niet liefheeft een goed hart moet toedragen dan hem die liefheeft.
Sokrates: Die edele Lysias! Als hij nu maar had verteld dat men eerder armen dan rijken een goed hart moet toedragen, eerder ouderen dan jongeren en eerder mensen met wie, zoals met mij, van alles aan de hand is,
- d ja, dan zouden zijn woorden aardig zijn bedacht en ook nuttig voor het algemeen belang. Ik ben zo vast besloten naar je te luisteren, dat ik je niet zal verlaten, ook al liepen wij tot Megara, of, zoals Herodikos zegt, van het kastje naar de muur.
Phaidros: Wat zegt ge daar, mijn beste Sokrates? Denkt
- 228a ge nu heus dat een leek als ik het verhaal waaraan Lysias, de knapste schrijver van deze tijd, zo lang heeft gewerkt, uit mijn hoofd zou kunnen vertellen zonder hem te kort te doen? Nee, dat kan ik nooit. Ik zou er alles in de wereld voor over hebben.
Sokrates: Phaidros, als ik jou niet ken, ken ik mezelf niet meer! Want geen van beide dingen is waar. Ik weet namelijk heel zeker dat Phaidros niet genoeg had aan een keer luisteren naar Lysias' verhaal. Daarom vroeg hij hem steeds weer zijn woorden te herhalen, en dat deed
- b Lysias maar al te graag. En ook dat was voor Phaidros nog niet voldoende, want tenslotte leende hij het boek zelf, om de passages die hem speciaal interesseerden, na te kijken. Hiermee was hij vanaf de vroege ochtend bezig. Als het niet zo lang was geweest, had hij het volgens mij vast helemaal van buiten gekend op het moment dat hij opstond om een wandeling te gaan maken. Hij ging buiten de muren wandelen om het te repeteren. Prompt kwam hij een verwoed prater tegen
- c en was blij die te kunnen betrekken in wat hem zo bezig hield. Hij nodigde hem uit mee te gaan. Maar toen deze prater hem verzocht te spreken, deed hij een beetje verlegen alsof hij niet popelde om zijn mond open te doen. Maar zelfs als iemand niet had willen luisteren, had hij hem er vast met geweld toe gedwongen. Dus, Phaidros,

doe nu eindelijk maar wat je toch niet kunt laten.

Phaidros: Ge hebt gelijk, ik kan maar beter zeggen wat mij invalt, want het is zonneklaar dat ge mij toch niet laat gaan voordat ik het een en ander te berde heb gebracht.

Sokrates: Zo is het.

- d *Phaidros*: Dan zal ik maar beginnen. Maar natuurlijk ken ik de tekst niet helemaal van buiten, Sokrates. Ik zal in grote trekken de gedachtengang weergeven en punt voor punt de verschillen opnoemen tussen wie wel en wie niet liefheeft. Ik begin maar met het eerste.

Sokrates: Ja, vriend, maar laat me eerst eens zien wat je daar onder je mantel hebt. Ik vermoed dat je de tekst

- e zelf bij je hebt. En als dat het geval is en Lysias zo voor het grijpen ligt, weet dan dat er geen sprake van is dat je je op mij kunt oefenen, hoe na je me ook aan het hart ligt. Vooruit, laat eens zien.

Phaidros: Hou maar op, Sokrates. Ge hebt mijn hoop de bodem ingeslagen om me op u te kunnen oefenen. Waar wilt ge dat we gaan zitten lezen?

- 229a *Sokrates*: Laten we hier afslaan en de Ilyssos volgen, en ergens op een rustig plekje gaan zitten.

Phaidros: Het treft dat ik toevallig op blote voeten ben. Gij zijt dat trouwens altijd. We kunnen het gemakkelijkst door de beek lopen. Onze voeten worden dan wel nat, maar dat is juist in deze tijd van het jaar en op dit uur van de dag wel prettig.

Sokrates: Ga maar voorop, en kijk meteen waar we kunnen zitten.

Phaidros: Ziet ge die hoge plataan daar?

Sokrates: Ja, hoezo?

- b *Phaidros*: Daaronder is schaduw, het waait er lekker, en er is gras om op te zitten of eventueel te liggen.

Sokrates: Toe dan maar, die kant op.

Phaidros: Zeg Sokrates, gaat er niet een verhaal dat Boreas Oreithyia hier ergens bij de Ilyssos schaakte?

Sokrates: Dat zeggen ze.

Phaidros: Misschien wel hier vandaan, want het lijkt me een ideale plek voor meisjes om te spelen: het is hier mooi en het water is zuiver en helder.

- c *Sokrates*: Nee, het is nog een eindje verder, over de rivier in de richting van het heiligdom van Artemis. Daar staat ook ergens een altaar van Boreas.

Phaidros: Dat is me nooit opgevallen. Maar bij Zeus, zeg eens, Sokrates, gelooft ge dat dit verhaal waar is?

Sokrates: Ik zou niet de enige zijn die er niet in gelooft, want de wijzen doen het ook niet. Ik kan een redelijke verklaring verzinnen: dat een rukwind van Boreas haar tijdens het spelen met Pharmakeia van de rotsen hier

- d vlakbij naar beneden liet vallen, en dat door dit ongelukkige einde het verhaal is ontstaan, dat ze door Boreas werd geschaakt. Dit soort verklaringen vind ik wel aardig, Phaidros, maar dan moet degene die de verklaring geeft heel goed weten wat hij doet en te benijden is hij allerminst, want dan kan hij er niet onderuit ook een uitleg te geven van het verschijnsel van de Centauren en vervolgens van de Chimaira, en dan komt er een hele stoet van dergelijke wezens op hem af: Gorgonen

- e en gevleugelde paarden, en een hele massa andere onmogelijke en wonderbaarlijke schepsels.

Als iemand niet in die wezens gelooft en voor elk met zijn nuchtere verstand een verklaring zou bedenken, dan moet hij wel over een zee van tijd beschikken. Ik heb beslist geen tijd voor die dingen. De reden daarvan is, mijn vriend, dat ik mijzelf nog

- niet ken, naar het woord van Delphi. En het is toch een beetje raar, andere dingen te gaan onderzoeken zolang men zichzelf
- 230a niet kent. Daarom bemoei ik mij niet met die dingen en houd me, zoals ik zoeven al zei, aan de algemene opvattingen. Liever dan die wezens bestudeer ik mijzelf om te zien of ik niet een ingewikkelder en vervaarlijker beest ben dan de Typhoon, of misschien juist een zachtaardiger en eenvoudiger dier dat door de natuur met een goddelijke en minder in het oog springende lotsbestemming is bedeed. Maar wacht eens, vriend, was dit tussen twee haakjes niet de boom die je bedoelde?
- b *Phaidros*: Ja, dat is hem.
Sokrates: Bij Hera, wat een schitterende plek om te rusten. Want deze plataan is machtig breed en hoog en die hoge kuisheidsboom geeft prachtig schaduw; hij staat bovendien volop in bloei en vervult daardoor de plek van een heerlijke geur. En daar onder de plataan is er ook nog die mooie bron; het water dat er uit stroomt is, aan mijn voeten te voelen, flink koud. Het schijnt ook een heilige plaats te zijn, die gewijd is aan een paar Nymphen en de riviergod Acheloos, te oordelen naar de meisjesfiguren en godenbeelden. En als ik
- c nog even door mag gaan - wat is de atmosfeer behaaglijk, er is hier net voldoende wind en de lucht gonst van het schrille, zomerse geluid van het krekelkoor. Het mooist van alles is het gras, zoals het daar tegen die helling aangroeit, net prettig voor het hoofd. Je bent een uitstekende gids voor deze vreemdeling, mijn beste Phaidros.
Phaidros: Gij zijt een verbazingwekkend mens en zeer ongewoon. Het is niet overdreven wat ge zegt: ge lijkt
- d inderdaad meer op een vreemdeling die wordt rondgeleid, dan op een inwoner van Athene. Niet alleen dat ge het land nooit uitkomt, maar ge komt zelfs nooit buiten de stadsmuren.
Sokrates: Dat geef ik toe, mijn beste. Dat komt omdat ik leergierig ben. De plaatsen en de bomen zullen mij niets leren, maar de mensen in de stad wel. Maar jij schijnt het tovermiddel te hebben gevonden om mij toch naar buiten te krijgen. Want zoals men hongerige dieren voortdrijft door hun een tak met bladeren of een vrucht voor te houden, zo kan jij mij op sleeptouw
- e nemen door heel Attica en verder overal waar je maar wilt, door mij boeken vol verhalen voor te houden. Nu ik hier dan eenmaal ben, ga ik liggen en kies jij maar de gemakkelijkste houding om voor te lezen en: lezen!
Phaidros: Luister wat Lysias zegt:
'Ge weet hoe het met mij is gesteld en hoe deze situatie in ons beider voordeel kan worden opgelost. Ik vind dat
- 231a ge mijn verzoek niet mag weigeren omdat ik toevallig niet op u verliefd ben. Zodra hun hartstocht bekoeld is, krijgen verliefden immers spijt van hun avances. Voor niet-verliefden komt het moment dat hun gevoelens omslaan niet, want niets dwingt hen ertoe zich zoveel moeite te getroosten, zij doen uit vrije wil datgene wat hun in de gegeven omstandigheden het beste lijkt. Verder kijken verliefden naar wat ze terwille van hun geliefde verloren en gewonnen hebben, wegen het af tegen de
- b geleverde inspanning en vinden dat ze ruimschoots genoeg aan hun geliefde hebben vergoed. Bij mensen die niet verliefd zijn, ontbreekt zo'n voorwendsel om hun eigen zaken te verwaarlozen, er de moeilijkheden die ze te verduren hadden mee uit te meten, en er de oorzaak van hun huiselijke twisten op af te schuiven. En daar al deze kwalijke zaken hen niet raken, hoeven
- c zij alleen maar spontaan te doen wat de geliefde naar hun mening gelukkig maakt. Als we verder stellen dat verliefden grote achting verdienen omdat ze naar hun zeggen het meest van allen van hun geliefden houden en met woord en daad bereid zijn zich bij

anderen gehaat te maken om hun geliefden te plezieren, dan is gemakkelijk in te zien - als ze de waarheid spreken - dat ze, wanneer ze daarna opnieuw verliefd worden, voor de nieuwe vlam meer zullen voelen dan voor de oude; en als ze daarmee de nieuwe een dienst kunnen bewijzen, zullen ze de oude lelijk behandelen. Hoe kan men dan redelijkerwijs iets als liefde overlaten aan iemand die zo verliefd is dat geen weldenkend mens

- d het zelfs maar zou hoeven proberen hem die bevlieging uit zijn hoofd te praten. Verliefden geven immers zelf toe dat ze bezeten zijn, ze weten dat ze niet helder denken, maar hebben de kracht niet zichzelf in toom te houden. Hoe zouden ze dan - als ze weer tot bezinning zijn gekomen - de daden kunnen goedkeuren die tot stand kwamen in een vlaag van verstandsverbijstering? Als ge uit uw minnaars de beste moest kiezen, dan zoudt ge maar weinig keus hebben. Maar zoekt ge onder de andere mensen de voor u meest aangewezen persoon,
- e dan hebt ge een ruime keus. Naarmate het aantal groter is hebt ge immers meer kans iemand te treffen die uw vriendschap waard is.
- Als ge beducht zijt voor wat de mensen ervan vinden
- 232a en hun hoon, houd er dan rekening mee dat het voor de hand ligt dat verliefden prat gaan op hun verovering en aan iedereen willen laten zien dat hun moeite niet voor niets is geweest, omdat ze menen dat niet-verliefden net zo jaloers op hen zijn als andersom het geval is. Maar mensen die niet verliefd zijn, hebben zichzelf beter in de hand en doen werkelijk de beste keuze, ook al druist die tegen de heersende mening in. Verder hebben veel verliefden de behoefte op te vallen en gezien
- b te worden in gezelschap van hun geliefde en hier zoveel werk van te maken dat de mensen - als ze hen met elkaar in gesprek zien - dit in verband brengen met een verhouding die nog moet beginnen of vaak alweer voorbij is. Maar er is geen mens die er iets achter zoekt als niet-verliefden elkaar ontmoeten, omdat men weet dat men elkaar uit vriendschap of om een andere prettige reden moet spreken. Als verder de beangstigende gedachte bij u is opgekomen dat verliefdheid zelden van blijvende aard is, en dat in een normale situatie een ruzie voor beide partijen even onaangenaam is, en ook wanneer ge uw kostbaarste bezit prijsgeeft en gij de persoon zijt die de
- c meeste pijn lijdt, dan is dat een reden temeer om verliefden uit de weg te gaan. Want zij ondergaan vele kwellingen en denken dat alles en iedereen het op hen gemunt heeft. Daarom geven zij hun geliefden niet de gelegenheid met anderen in aanraking te komen: niet met de rijken omdat ze bang zijn door hun geld in de schaduw te worden gesteld, en niet met de geletterden
- d omdat die misschien een beter verstand hebben; ook zijn ze op hun hoede voor de aantrekkingskracht van ieder ander, die op een bepaald terrein uitblinkt. Als ze u zover weten te krijgen dat ge u ook bij al deze mensen gehaat maakt, verliest ge al uw vrienden, en wanneer ge van uw standpunt uit bezien een verstandiger oordeel hebt dan zij, zal het op een ruzie met hen uitdraaien. Maar zij die niet verliefd zijn, en uit eigen kracht liefde vonden, zullen niet afgunstig zijn op de mensen met wie de geliefde omgaat, maar zij zullen een hekel hebben aan diegenen die omgang met de geliefde weigeren. In het
- e eerste geval zullen ze vinden dat het de geliefde ten goede komt, in het laatste geval dat hem te kort wordt gedaan. Door zo te doen hebben zij dus meer kans op liefde dan op vijandschap. Ook zijn veel mensen verliefd geworden op het uiterlijk van hun beminde voordat zij het karakter kenden en op de hoogte waren van het innerlijk. Daarom is het niet zeker of zij bevriend willen blijven, wanneer hun verliefdheid

- 233a voorbij is. Maar van hen die niet verliefd zijn en altijd al bevriend waren, mag men veronderstellen dat de goede dingen die zij ervaren hebben, de vriendschap niet minder maken, maar die juist als een monument voor de toekomst bevestigen. Bovendien zult ge er waarschijnlijk beter aan toe zijn wanneer ge naar mij luistert dan naar iemand die verliefd op u is, want wie verliefd is, noemt al wat ge zegt en doet
- b beter dan best. Dit gebeurt deels uit angst om tegen de haren in te strijken, deels omdat de blik vertroebeld is door hartstocht. Want dit zijn de kenmerken van verliefdheid: voor de onfortuinlijke minnaar maakt zij alles moeilijk wat voor de anderen geen probleem oplevert; de fortunlijke echter dwingt zij er toe zelfs dat te prijzen wat hun geen genoegen behoort te doen. Daarom ligt het veel meer voor de hand de beminden te beklagen dan ze te benijden. Maar als ge mij uw vertrouwen geeft, dan zal ik in ons samentreffen niet alleen uit zijn op het genoegen van
- c het moment, maar ook op wat goed is voor de toekomst; ik zal niet overmeesterd zijn door hartstocht, maar mijzelf meester zijn; geen hevige haatgevoelens gaan koesteren om iets onbelangrijks, maar slechts met mate een kleine boosheid toelaten voor grote vergrijpen; ik zal steeds vol begrip onopzettelijke misstappen tegemoet treden en pogen de opzettelijke te voorkomen. Dat zijn immers de kenmerken van duurzame vriendschap. Meent ge dat zo'n vriendschap niet kan bestaan zonder
- d dat iemand verliefd is? Bedenk dan dat wij in dat geval ook geen waarde zouden hechten aan broeders, of aan vaders en moeders; ook zouden wij geen trouwe vrienden hebben. Onze liefde voor hen drijft immers niet op de hartstocht, maar op andere motieven. Trouwens, als wij hen die daar het meest om vragen, zouden moeten begunstigen, dan zouden wij ook in andere gevallen onze weldaden niet moeten bewijzen aan de flinksten maar aan de meest behoeftigen. Want de laatsten zullen het dankbaarst zijn, omdat zij van het grootste kwaad bevrijd
- e worden. Bij uw feesten moet ge dan ook niet uw vrienden uitnodigen, maar bedelaars en arme stakkers. Want die zullen van u houden, u op de voet volgen, bij u aan de deur komen, heel blij en dankbaar zijn en u alle goeds toewensen. Maar misschien moet ge uw gunsten ook niet gunnen aan wie daarom vragen, maar juist aan hen die u het meest kunnen teruggeven; niet aan hen die alleen maar
- 234a vragen, maar aan wie het verdienen; niet aan wie van uw beste jaren willen genieten, maar aan hen die hun goed met u willen delen als ge oud zijt; niet aan wie zich bij anderen op hun succes laten voorstaan als ze geslaagd zijn, maar juist aan hen die bescheiden zijn en tegenover iedereen kunnen zwijgen; niet aan wie wel tijdelijk uw vriend wil zijn, maar uw vriend voor het leven zal blijken. Niet aan wie een reden zoeken voor ruzie wanneer hun bevlieging voorbij is, maar juist aan diegenen die u,
- b ook als ge niet zo jong meer bent, hun goede eigenschappen tonen. Herinner u wat ik gezegd heb en bedenk ook nog dat vrienden iemand die verliefd is, waarschuwen als ze vinden dat hij zijn leven verknoeit. Niemand van de familie zal hem echter ooit zijn nietverliefd-zijn verwijten, ook al behartigt hij zijn eigen belangen slecht. Misschien vraagt ge mij nu of ik u soms aanraad alle nietverliefden ter wille te zijn. Daar wil ik op antwoorden
- c dat zelfs een verliefd mens niet van u verwacht dat ge alle verliefden ter wille bent. Want als hij zich realiseert dat zo'n gunst niet uitsluitend voor hem bestemd is, hecht hij daar weinig waarde aan en bovendien is een dergelijke gunst moeilijk voor anderen te verbergen. Uit een liefdesverhouding tussen twee mensen moet geen enkel ongenoegen voortkomen, alleen maar zegen voor beiden.

Ik denk dat ik nu genoeg heb gezegd, maar als ge nog iets wilt horen, dat naar uw mening niet genoemd is, vraag het dan gerust.'

Wel, wat vindt ge van het betoog, Sokrates? Is het niet

d schitterend, alleen al van woordkeus?

Sokrates: Geniaal, mijn vriend. Ik sta perplex. En dat komt door jou, Phaidros. Want toen ik naar je keek, zag ik dat je genoot van het betoog. En omdat ik denk dat je meer verstand hebt van die dingen dan ik, heb ik je op de voet gevolgd en ben samen met jou, goddelijk wezen, in vervoering geraakt.

Phaidros: Ach kom, maak geen gekheid!

Sokrates: Denk je dat ik het niet meen?

e *Phaidros:* Toe, Sokrates, bij Zeus, de god van de vriendschap, zeg eens eerlijk of ge denkt dat er een Griek is die over dit onderwerp beter en uitvoeriger zou kunnen zijn?

Sokrates: Wat nu? Moeten jij en ik de inhoud van een geschrift prijzen omdat de auteur gezegd heeft wat hij kwijt wil zonder acht te slaan op de werkelijke maatstaf, namelijk dat alle woorden helder, vloeiend en weloverwogen moeten zijn geformuleerd? Als van mij wordt verlangd dat ik het met de inhoud eens ben, dan doe ik dat terwille van jou. Maar dat had ik niet in de gaten

235a omdat ik alleen aandacht had voor de literaire kwaliteit van het geschrift en ik dacht dat ook Lysias zelf die niet toereikend zou vinden.

Ik kreeg de indruk, Phaidros - als je het niet met mij eens bent, zeg het dan - dat hij twee of drie keer hetzelfde zegt, alsof hij er moeite mee heeft veel meer te vertellen over een en hetzelfde; mogelijk ook vindt hij dat maar een detail. Verder wil hij, naar het mij voorkomt, vol bravour laten zien dat hij in staat is om hetzelfde nog weer anders te zeggen en beide keren even fraai.

b *Phaidros:* Onzin, Sokrates. Dat is nu juist het mooiste van het betoog, want hij heeft niets wat de moeite waard is over dit onderwerp weggelaten. Daarom zou niemand hierover ooit uitgebreider en diepgaander hebben kunnen spreken.

Sokrates: Nu kan ik het niet langer met je eens zijn. Want wijze mannen en vrouwen uit het verleden die over dit onderwerp hebben gesproken en geschreven, zouden tegen mij in opstand komen als ik met je instemde alleen maar om je te plezieren.

c *Phaidros:* Wie zijn dat dan? En waar hebt ge iets gehoord dat beter klinkt dan dit?

Sokrates: Dat kan ik niet zo ineens zeggen, maar ik moet erover hebben gehoord bij de schone Sappho, bij de wijze Anakreoon of zelfs bij bepaalde prozaschrijvers. Op grond waarvan beweer ik dit? Wel, mijn lieve vriend, vast en zeker omdat ik voel dat mijn hart er zo vol van is dat ik er ook andere, en niet minder goede dingen over zou kunnen zeggen. Ik weet best dat ik geen van die dingen zelf heb bedacht, en ik zie in dat ik wat dat betreft tekort schiet. Dus blijft er naar mijn mening niets anders

d over dan dat mijn oren op de een of andere manier uit andermans vaten zijn volgegoten. Door onachtzaamheid ben ik weer eens vergeten hoe en van wie ik het heb gehoord.

Phaidros: Ge zijt een bovenste beste! Hoe, of van wie ge het hoorde, zoudt ge me - zelfs als ik dat wilde - niet hoeven zeggen. Maar zeg wat ge te zeggen hebt dan wel beter en niet korter dan in het boek en graag los van boekenwijsheid. Dat moet ge beloven, dan beloof ik u net als de negen archonten, dat ik in Delphi een gouden

e standbeeld op ware grootte zal neerzetten, niet alleen van mezelf maar ook van u!

Sokrates: Ge zijt allerliefst en werkelijk van goud, Phaidros, omdat ge mij in de mond legt dat Lysias er niets van heeft begrepen en ik nog iets totaal anders zou kunnen zeggen. Dat krijg je met de allerslechtste prozaschrijver nog niet voor elkaar! Al meteen bij het hoofdthema van het betoog, waar staat dat de niet-verliefde meer

- aandacht verdient dan de verliefde, zou toch hoe dan ook de bezonnenheid van de een moeten worden
- 236a geprezen en de onbezonnenheid van de ander moeten worden gelaakt. Dat kan niet anders, of moet er nog iets anders van worden gezegd? Dat zijn, dunkt me, toch gegevens waarvoor men de spreker de ruimte moet laten. En in dergelijke gevallen wordt niet de vondst geprezen, want die spreekt voor zichzelf, maar de manier waarop die vondst verwoord wordt. Gaat het echter om argumenten die niet vanzelf spreken en waar men moeilijk op komt, dan treft de lof zowel de vondst zelf als de manier waarop men die onder woorden brengt.
- Phaidros*: Dat geef ik toe. Dat is redelijk. Laat ik het dan zo zeggen: dat een verliefde in vergelijking met iemand
- b die niet verliefd is, zieker is, geef ik u op voorhand toe en als ge met de resterende argumenten meer en beter uit de voeten blijkt te kunnen dan Lysias, zal naast het monument van de Kypseliden een beeld uit geklopt metaal op de Olympus verrijzen.
- Sokrates*: Phaidros, neem je mijn plagerijtje dan ernstig, toen ik je geliefde Lysias nog eens opnieuw woog en denk je dat ik echt iets te berde wil brengen dat anders en meer genuanceerd is dan zijn betoog?
- Phaidros*: Nu kunnen wij elkaar wel de hand reiken,
- c beste Sokrates. Want ge moet nu wel zo goed mogelijk voor de dag komen om te vermijden dat we elkaar domweg als narren over en weer gaan bestoken. Wees voorzichtig en dwing mij niet op mijn beurt te zeggen: 'Sokrates, als ik Sokrates niet ken, ken ik mezelf niet meer'. Of ook: 'Hoe graag hij het woord ook wilde nemen, hij aarzelde nog'. Maar weet wel dat wij hier niet weggaan, voor ge lucht hebt gegeven aan wat ge op uw hart hebt.
- d We zijn hier alleen op een eenzame plek, ik ben sterker en jonger, dus begrijp goed wat ik bedoel en zeg het nu maar liever vrijwillig dan onder dwang!
- Sokrates*: Maar mijn bovenstebeste Phaidros, ik kom in mijn hemd te staan als ik me voor de vuist weg als amateur met dergelijke zwaargewichten ga meten.
- Phaidros*: Hoor eens hier: hou nu op met praatjes maken. Want bijna ga ik iets zeggen dat u tot spreken zal dwingen.
- Sokrates*: Zeg dat dan maar niet!
- Phaidros*: Ja, ik zeg het wel. En ik zweer het nog ook,
- e ik zweer bij iemand, bij welke god - wilt ge bij deze plataan? - tenzij ge gaat spreken met deze plataan als getuige, lees ik of draag ik u nooit meer een andere redevoeering voor.
- Sokrates*: O, schurk! Je verstaat werkelijk de kunst om iemand die dol is op spreken, je wil op te leggen.
- Phaidros*: Wat aarzelt ge dan nog?
- Sokrates*: Dat doe ik niet meer, nu je die eed hebt gezworen, want hoe zou ik van dat genoegen afstand kunnen doen?
- 237a *Phaidros*: Vooruit dan.
- Sokrates*: Weet je wat ik zal doen?
- Phaidros*: Wat dan?
- Sokrates*: Ik verberg mijn gezicht om zo snel mogelijk door mijn verhaal heen te komen en me niet te hoeven schamen als ik je aankijk.
- Phaidros*: Zeg het nou maar, en doe verder zoals ge zelf wilt.
- Sokrates*: Treedt dan nader, Muzen, of ge uw naam Ligeidi - welluidenden - nu dankt aan de kwaliteit van uw lied of aan de muzikaliteit van het volk der Ligiers en help me het woord te nemen waartoe mijn voortreffelijke vriend me dwingt, zodat diens vriend Lysias die door

- b hem al voorheen zo wijs werd geacht, tenslotte nog wijzer zal blijken.
Er was eens een knaap, of liever een jongeman, die heel mooi was. Iedereen hield van hem. Maar een was er slimmer dan de anderen, want ondanks zijn even grote liefde deed hij alsof hij niet verliefd was. En dingend naar de gunst van zijn beminde probeerde hij hem ervan te overtuigen dat de niet-verliefde veel meer aandacht verdient dan de verliefde, en wel als volgt:
Mijn jongen, er is een principe dat altijd geldt voor wie op een goede manier over de dingen wil nadenken. Als men de onderneming niet wil laten stranden, moet men
- c er hoe dan ook voor zorgen dat men weet waar men het over heeft. De meeste mensen hebben niet in de gaten dat ze geen idee hebben van de kern van een zaak. Maar ze denken dat ze dat wel hebben en aan het begin van het onderzoek maken ze dus geen afspraken. In een later stadium plukken ze daar de wrange vruchten van, namelijk innerlijke tweestrijd en onenigheid met elkaar. Laat ons nu niet overkomen waaraan we anderen zien lijden; ons is het probleem voorgelegd of de verliefde meer aandacht verdient dan de niet-verliefde, dus moeten we eerst vaststellen wat de kern van de zaak is en wat die
- d inhoudt; met die gegevens in het achterhoofd gaan we na wat de nuttige en schadelijke effecten zijn.
Het is algemeen bekend dat verliefdheid een vorm van begeerte is. Dat ook niet-verliefden het goede begeren, weten we ook. Hoe houden we dan de verliefde en de niet-verliefde uit elkaar? We moeten wel bedenken dat ieder van ons beheerst wordt door twee krachten en die volgen we waarheen ze ons ook voeren: de ene is een ingeschapen begeerte naar genot en plezier, de andere de overtuiging dat we ons moeten laten leiden door het
- e beste. Soms zijn deze krachten in evenwicht, soms in strijd. Soms heeft de ene de overhand, soms de andere. Wanneer nu het denkbeeld dat men zich door het beste moet laten leiden, op een redelijke wijze heerst en de overhand heeft, heet die staat zelfbeheersing. Neemt
- 238a echter een onredelijke begeerte naar genot en plezier de macht in ons over, dan noemen we die vorm van heerschappij onbeheerstheid. Nu heeft onbeheerstheid allerlei namen, want ze heeft vele aspecten en vormen. Treedt een van die vormen overheersend op de voorgrond, dan wordt degene die daarmee behept is, daarnaar genoemd, en mooi of nobel is die naam gewoonlijk niet. Want eetlust die de andere begeerten en de Rede, die het beste zoekt, overheerst, heet vraatzucht
- b en voor wie daar last van heeft geldt diezelfde naam. Heeft drankzucht de overhand en sleept deze iemand mee, dan is het duidelijk hoe zo iemand zal gaan heten. Wat van andere mensen en daaraan gepaarde begeerten de naam is, ligt - steeds afhankelijk van wat overheerst - ook voor de hand.
Dat ik met al het voorgaande maar op een ding aanstuur, zal wel duidelijk zijn, maar is er openhartig over praten niet veel verstandiger dan erover zwijgen? Want stel dat de kennis van wat goed en juist is, overwoekerd wordt
- c door redeloze genotzucht, en dat die genotzucht zich verbindt met verlangen naar schoonheid en zich door daaraan verwante begeerten naar lichamelijke genoegens nog eens extra laat versterken en dat genotzucht de overhand krijgt - dan wordt ze genoemd met de naam die ze aannam van de daarbij horende kracht: verliefdheid.
Welnu, Phaidros, denk je niet net als ik, dat ik geleid word door goddelijke inspiratie?
Phaidros: Beslist, Sokrates, want tegen iedere gewoonte in wordt ge meegesleurd door het spraakwater.
Sokrates: Zwijg dan nu en luister, want het lijkt hier

- d inderdaad wel een goddelijke plaats. Wanneer ik dus vaker tijdens het verder praten in de greep van de Nymphen raak, hoeft je dat niet te verbazen, want ook nu scheelt het al niet veel of ik spreek in verzen.

Phaidros: Dat is maar al te waar.

Sokrates: En het is uw schuld. Maar luister verder. Want bij het minste en geringste kan de inspiratie weer wijken. Daar zal God overigens wel op toezien. Ons gesprek moet terug naar die jongen. Komaan, mijn beste, we hebben duidelijk afgesproken over welk onderwerp we het zouden hebben. Laten we nu voortaan onze om-

- e schrijving van verliefdheid aanhouden en eens zien welke nuttige of schadelijke effecten diegene ondervindt die een verliefde en ook een niet-verliefde ter wille is. Hij die door begeerte wordt beheerst en een slaaf is van zijn lusten, zal ervoor zorgen dat zijn geliefde zijn lustobject bij uitstek is. En voor iemand die aan deze kwaal lijdt, is ieder die hem niet dwarsboomt aantrekkelijk, en
- 239a wie beter of gelijk is aan hemzelf afschuwelijk. Geen verliefde zal - als het aan hem ligt - tevreden zijn met een jongeling die zijn meerdere of gelijke is, maar hij zal hem altijd kleiner en zwakker maken. Zo is de onwetende de mindere van de wijze, doet de lafaard onder voor de dappere, de slechte spreker voor de redenaar en de trage geest voor de scherpzinnige. De verliefde moet zich wel verheugen in deze en andere tekortkomingen in het karakter van de geliefde en mocht de geliefde deze gebreken van nature niet hebben, dan zorgt de verliefde wel dat hij ze krijgt; anders is er voor hem immers geen aardigheid aan.
- b Jaloers moet de verliefde ook zijn en hij zal zich verzetten tegen ontmoetingen van de geliefde met alle anderen die zijn groei naar volwassenheid zouden bevorderen. De verliefde heeft op die manier schuld aan groot onheil. Het ergste is wel dat de geliefde hierdoor de kans mist het hoogste inzicht te verwezenlijken. Dat is natuurlijk de goddelijke liefde tot de waarheid, waarvan de verliefde zijn geliefde verre moet houden, uit angst dat deze hem zal gaan minachten. Hij moet het verder zo zien in te richten dat zijn geliefde ook op alle andere terreinen onwetend blijft en zich voor alles tot hem moet wenden. Zo'n geliefde valt bij een minnaar buitengewoon
- c in de smaak maar doet zichzelf zeer tekort. Op geestelijk gebied is een verliefd man dus een allesbehalve verkieslijke hoeder en kameraad. Laten we nu eens bekijken hoe iemand die genot boven het goede stelt, zal staan tegenover het lichaam van degene over wie hij heer en meester is en hoe hij ervoor zal zorgen. Hij zal zijn oog laten vallen op een slappeling en niet op een kerel; hij zal niet iemand kiezen die is opgegroeid in het heldere daglicht, maar in het halfduister; iemand die niet gewend is om als een man te werken in het zweet zijns aanschijns, maar die er een luxe, onmannelijke
- d levenswijze op na houdt; een wezen dat opgesmukt is met verf en sieraden in plaats van begiftigd met natuurlijke schoonheid. Wat daar verder nog allemaal voor toestanden aan vastzitten, is wel duidelijk en niet vermeldenswaard. We kunnen de essentie in een zin definiëren en dan verder gaan met ons betoog: iemand met zo'n voorkomen is in een oorlog of in andere situaties waarbij het er op aankomt, de troost van zijn vijanden en de schrik van zijn vrienden en zelfs van zijn minnaars. Het is duidelijk
- e dat we dit punt nu gevoeglijk kunnen laten rusten. We moeten het nu eens hebben over het bezit van de beminde. Wat zijn hierbij de voor- en nadelen van de omgang met de verliefde en diens bevoogding. Het zal iedereen - en niet in de laatste plaats de verliefde - duidelijk zijn dat een dergelijke verliefde voor alles wil dat zijn beminde beroofd wordt van zijn meest waardevolle,

- geliefde en heilige bezittingen. Liever was het hem zelfs als zijn beminde geen vader, moeder, familie of vrienden had, benauwd als hij is dat deze mensen zijn
- 240a verrukkelijke omgang zouden kunnen hinderen of veroordelen. Zelfs zal hij vinden dat een beminde met geld of andere bezittingen minder gemakkelijk te veroveren is, en als dat toch lukt, moeilijker in de hand te houden. Daarom moet de verliefde zijn lieveling wel alle bezit misgunnen en zich verheugen in het verlies van diens goed. Dan zou de verliefde ook nog willen dat zijn beminde zo lang mogelijk ongetrouwd blijft, kinderloos en dakloos, zodat hijzelf steeds de zoete vruchten kan plukken; hoe langer dat duurt, des te liever is hem dat.
- Nu bestaan er nog wel andere kwade zaken, maar een
- b goddelijke macht heeft aan de meeste daarvan slechts een kortstondig genoegzaam verbonden. Neem nu een vleier, op zichzelf een vreselijk creatuur dat groot kwaad aanricht, - maar toch heeft de natuur hem met een zekere charme begiftigd, die niet onprettig is. Je zou ook kunnen zeggen dat de omgang met een lichte vrouw iemand geen goed doet en zo zijn er nog veel meer van zulke figuren en ook instellingen die toch voor een poosje wel aardig zijn. Maar de verliefde berokkent zijn liefjes niet
- c alleen onheil, hij is bovendien nog bijzonder onuitstaanbaar in de omgang. Zegt het oude spreekwoord niet: Soort zoekt soort? Dat verklaart, denk ik, waarom leeftijdgenoten dezelfde genoegens zoeken en zo door een gelijke gestemdheid komen tot vriendschap. Maar zelfs zij raken toch op elkaars gezelschap uitgekeken. Welnu, de verliefde is niet alleen ongelijk aan zijn lief, maar legt hem ook nog dwang op en men is het erover eens dat alles wat op dwang lijkt iedereen heel zwaar valt. De verliefde is oud en zijn geliefde jong en als het aan hem ligt, laat hij zijn liefje geen moment van de dag of de
- d nacht alleen. Lust en begeerte drijven hem voort en lokken hem naar het genot dat hij ervaart als hij de ander ziet, hoort, voelt en met al zijn zinnen bemint. En daarom is hij steeds graag in zijn nabijheid om het zelf prettig te hebben. Maar welke troost of vreugde geeft hij de beminde zolang ze samen zijn? Zal de beminde niet met uiterste tegenzin kijken naar een verlept gezicht dat zijn beste tijd heeft gehad, en naar andere bijbehorende verschijnselen - het is niet aangenaam erover te horen spreken,
- e laat staan voortdurend gedwongen te zijn daarmee metterdaad in contact te komen. Bovendien wordt de geliefde achterdochtig bewaakt en met alle middelen voor iedereen weggehouden. Te pas en te onpas moet hij luisteren naar overdreven lof of naar verwijten die al onverdragelijk zijn als de verliefde nuchter is, maar die, als hij dronken is, iemand het schaamrood naar de kaken jagen door de onverbloemde platvloersheid. Tijdens zijn verliefdheid is de verliefde nog kwaadaardig en onaangenaam. Maar zodra zijn verliefdheid voorbij is, wordt hij ook nog onbetrouwbaar, hoewel hij diezelfde persoon zoeven nog overstelpte met beloften en
- 241a beden en hem er met moeite toe bracht zijn gezelschap te dulden - alsof dat iets zou oplossen. Nu voor de verliefde het moment gekomen is om het offer van de beminde te belonen, vindt hij die andere heer en meester in zichzelf terug en verliefdheid en waanzin maken plaats voor nuchter verstand en zelfbeheersing; hij is een ander mens geworden. Zijn beminde merkt dat niet en alsof hij nog steeds dezelfde voor zich heeft, vraagt hij iets terug voor zijn vroegere gunsten en herinnert hem aan wat hij deed en zei. Maar uit schaamte durft de verliefde van weleer niet te zeggen dat zijn gevoelens zijn veranderd en dat hij zich niet kan houden aan de eden en beloften die hij deed in de ban van zijn vroegere verdwazing; dat hij nu weer beheerst

- b en bij zijn verstand is en dat hij niet weer wil worden die hij was, door te doen wat hij deed. Hij gaat er vandoor en zo moet de vroegere verliefde zijn woord wel breken. Nu zien we de andere kant van de medaille. De minnaar gaat op de vlucht en zijn liefde wordt, inwendig kokend en hem verwensend, gedwongen achter hem aan te gaan. Dit komt omdat hij van het begin af aan niet geweten heeft dat hij nooit een minnaar had moeten nemen die door zijn verliefdheid wel buiten zinnen moest zijn,
- c maar liever een die niet verliefd is en bij zijn volle verstand. Zo moet hij zich noodgedwongen afgeven met een ontrouw, humeurig, jaloers en nukkig wezen dat hem financiële schade berokkent, schade ook aan het lichaam, maar vooral aan de ziel die, naar de overtuigde mening van mensen zowel als goden, voor eeuwig ons kostbaarste bezit is. Denk daar dus aan, mijn jongen, en laat het diep tot je doordringen: weet dat de genegenheid van de verliefde niet voortkomt uit vriendelijkheid, maar uit een honger naar bevrediging.
- d Zoals de wolf het lam bemint,
zo mint de minnaar zijn geliefde . . .
Zo zit dat, Phaidros, maar luister nu niet langer meer naar mij, het is wel mooi geweest.
Phaidros: En ik zit net te denken dat we op de helft zijn en nu dezelfde aandacht gaan besteden aan wie niet verliefd is, zodat die er door een gunstiger benadering beter afkomt! Kom, Sokrates, waarom houdt ge juist nu op?
- e *Sokrates:* Merk je dan niet, mijn lieve vriend, dat ik zelfs met mijn kritiek in verzen spreek en tot alsmaar lyrischer regels kom? Als ik nu de loftrumpet ga steken over de niet-verliefde, waar blijven we dan? Dan raak ik helemaal verstrengeld in de armen van de Nymphen, waar je mij met kennelijke opzet in wilt drijven. Laat ik het dus samenvatten in een zin: de ondeugd van de verliefde wordt de deugd van de niet-verliefde. Wat zal ik er verder van zeggen? Over beiden is nu wel genoeg gezegd. Zo vindt mijn betoog de weg die het moet gaan. En nu
- 242a waad ik door dit riviertje, voordat jij me het vuur weer aan de schenen legt.
Phaidros: Nog niet, Sokrates, wacht totdat de hitte voorbij is; ziet ge niet dat het al bijna midden op de dag is? Laat ons dus nog wat blijven, het besprokene nog eens beschouwen, en teruggaan als het wat koeler wordt.
Sokrates: Als het op praten aankomt, Phaidros, ben je net een jonge god. Volgens mij zijn er maar weinig mensen aan wie tijdens hun leven zoveel woorden zijn
- b ontsproten, doordat je ze zelf hebt gezegd, of doordat je er anderen op de een of andere manier toe wist te bewegen. Simmias de Thebaan laat ik even buiten beschouwing, maar de anderen steek je zo de loef af. Ook nu is het volgens mij jouw schuld dat er weer eens iets gezegd gaat worden.
Phaidros: De oorlog verklaart ge me met deze woorden niet. Maar wat wilt ge er wel mee zeggen?
Sokrates: Wel mijn beste, toen ik daarnet de rivier wilde
- c oversteken, was er plotseling weer die goddelijke stem - die houdt me altijd tegen op het moment dat ik iets wil. Ik meende hier ergens een stem te horen die me niet toestond er vandoor te gaan voor ik schoon schip had gemaakt. Het leek alsof ik de godheid iets had misdaan. Nu ben ik inderdaad een ziener - niet zo'n hele grote, maar, zoals matige schrijvers, net goed genoeg voor eigen gebruik. Ik zie mijn misstap nu duidelijk; ook de ziel kijkt blijkbaar met een zienersoog. Want er schortte al de hele tijd iets aan mijn betoog, en op de een of
- d andere manier vroeg ik me af of ik de goden niet tekort zou doen door, om met Ibykos te spreken, 'roem te oogsten bij de mensen'. Maar nu zie ik mijn fout.
Phaidros: Hoe bedoelt ge?

Sokrates: Het was vreselijk, Phaidros. Het was een vreselijk betoog dat jij meebracht en de woorden die je mij ontlokte waren dat ook.

Phaidros: Hoezo?

Sokrates: Onnozel was het en nog goddeloos ook; bestaat er iets vreselijkers dan dat?

Phaidros: Nee niets, als het waar is wat ge zegt.

Sokrates: Welnu dan, geloof jij niet dat de Liefde een kind van Aphrodite is en dus een god?

Phaidros: Dat wordt beweerd.

Sokrates: Maar daar blijkt niets van bij Lysias en het

- e blijkt evenmin uit wat jij me met je betoverende woorden in de mond hebt gelegd. Als de Liefde een god of iets goddelijks is, kan er niets slechts aan zijn. Maar beide lezingen van daarnet beweerden het tegendeel. Daarmee zondigen ze tegen de Liefde en hun onnozelheid was des te bespottelijker, omdat ze niets verstandigs
243a en niets waars bevatten, maar wel die pretentie hadden. Alsof het iets voorstelt om een eenvoudige ziel om de tuin te leiden en een wit voetje bij hem te halen. Neen, mijn vriend, nu moeten wij toch echt schoon schip maken. Er bestaat voor hen die onwaarheid over goden hebben verteld een oude manier om dat ongedaan te maken. Deze is niet bekend bij Homeros, maar wel bij Stesichoros. Want toen deze met blindheid werd geslagen omdat hij kwaad sprak over Helena, was hem niet, zoals bij Homeros, de oorzaak onbekend, maar als dichter begreep hij die en maakte onmiddellijk dit gedicht:

'Het was een onwaar woord; ge zijt niet in de boten
met de goede roeibanken gegaan, en Troje's

- b vesting hebt ge nooit bereikt.'

en op hetzelfde moment dat hij met dit gedicht alles volledig herroepen had, kreeg hij zijn gezichtsvermogen terug.

Maar in dit opzicht zal ik verstandiger zijn dan die mensen. Want voordat ik mijn straf voor het kwaadspreken over de Liefde te pakken heb, zal ik proberen met deze keerzang het voorgaande te herroepen, maar nu met geheven hoofd en niet, zoals daarnet, vol schaamte.

Phaidros: Sokrates, ge doet me een groot plezier met wat ge zegt.

Sokrates: Je ziet dus in, mijn beste Phaidros, hoe schandelijk

- c beide betogen waren, dat van mij en dat wat jij uit het boek hebt voorgelezen. Stel dat iemand met een edel en zacht karakter die zelf net zo iemand bemint of ooit eerder door zo iemand bemind werd, ons toevallig had horen zeggen hoe minnaars hun liefjes om kleinigheden gaan haten en jaloers worden en hun kwaad doen, dan zou hij zich toch in het gezelschap wanen van mensen die ergens bij het scheepsvolk verwarde ideeën hebben opgedaan en die de liefde nooit in vrijheid hebben beleefd? Dan zal hij er toch niet aan denken in te

- d stemmen met onze bekrompen opvatting van liefde?

Phaidros: Bij Zeus, dat is zeer waarschijnlijk, Sokrates.

Sokrates: Omdat ik me alleen al bij de gedachte aan een dergelijk mens schaam en ook de Liefdesgod vrees, wil ik deze bittere klanken wegspoelen met een stroom van zoete woorden.

Ik raad ook Lysias aan om ten snelste op schrift te stellen, dat in de situatie die hij schetst de ware minnaar meer waardering verdient dan degeen die niet bemint.

Phaidros: Geloof maar dat hij dat zal doen. Want wanneer

- e gij de lof hebt bezongen van de minnaar, dan zal ook Lysias op mijn aandringen opnieuw over dit onderwerp moeten schrijven.

Sokrates: Daar reken ik op; zo ken ik je weer!

Phaidros: Kom, spreek zonder vrees.

Sokrates: Waar is de jongeman die ik zojuist toesprak? Hij moet dit ook horen, want anders geeft hij misschien de voorkeur aan iemand die niet werkelijk liefheeft.

Phaidros: Hij staat vlak naast u en is altijd ter beschikking.

Sokrates: Weet dan, schone jongeling, dat de eerste

- 244a toespraak van Phaidros kwam, de zoon van Pythokles uit Myrrhina. Maar de toespraak die ik nu ga houden, komt van Stesichoros, zoon van Euphemos uit Himera. We moeten dus vaststellen dat het niet waar kan zijn dat de geliefde minder vreugde zou beleven aan een echte minnaar dan aan de schijnminnaar, als zou de echte minnaar in vervoering zijn en niet bij zijn verstand, en de schijnminnaar wel. Bovendien, als vervoering alleen maar slecht was, dan had men misschien wel gelijk, maar in werkelijkheid komen de grootste zegeningen tot ons door vervoering, mits dat een geschenk van de goden is. Want wanneer de profetes in Delphi en de priesteressen
- b in Dodona in vervoering raakten, brachten zij de Griekse staat en de burgers veel goeds. Maar als zij hun verstand gebruikten, leverde dat weinig of niets op. En als wij zouden gaan spreken over de Sybille en anderen die uit goddelijke inspiratie aan talloze mensen allerlei dingen hebben voorspeld en hen daardoor op het juiste spoor hebben gezet, dan zouden wij veel te lang praten over iets wat iedereen al weet. Er is nog een ander waardevol argument, namelijk dat ook de mannen die in de vroegste tijden de dingen hun naam gaven, vervoering of - zo je wilt - 'waanzin' niet oneervol of schandelijk achtten. Anders zouden zij dat woord vervoering of mania niet verbonden hebben met de
- c die van het toekomst voorspellen en dat niet waanzinnig of manisch hebben genoemd. Zij hebben het die naam gegeven omdat het een schitterende kunst is, mits zij uit goddelijke inspiratie voortkomt. Tegenwoordig wordt die kunst mantisch, d.w.z. voorspellend, genoemd en hebben de mensen er een 't' tussen gezet, omdat zij de schoonheid van de oorspronkelijke betekenis, d.w.z. 'manisch' of door de goden vervoerd, niet hebben begrepen. Verstandsmensen onderzoeken de toekomst aan de hand van vogelvluchten en andere tekens. Door daar onderscheid in aan te brengen proberen zij zich inzicht en informatie te verschaffen om hun mening te vormen. Zij geven dat de naam oionostike, terwijl moderne mensen het nu oionistische noemen; door het verlengen
- d van de 'o' willen zij het indrukwekkender laten klinken. De naamgevers uit de vroegste tijden getuigen ervan: de goddelijke voorspelling, de mantike, is volmakter en eerbiedwaardiger dan de menselijke voorspelling, de oionostike, en dat geldt zowel in naam als in werkelijkheid. Evenzo is vervoering, mania, zuiverder dan verstand, want het eerste hoort bij God en het laatste bij de mensen. En ook, wanneer er in bepaalde families ziekten en grote plagen voorkomen als gevolg van bloedschuld in het verleden, rijst daar vervoering op.
- e Door orakelspreuken kan deze vervoering aan allen die in nood verkeren, een weg tot verlossing bieden, zolang men blijft bidden en zijn toevlucht zoekt in dienstbaarheid aan de goden. Zo brengt vervoering via zuivere en heilige rituelen voor eens en voor altijd bevrijding, in die zin dat aan degene die er zich werkelijk aan overgeeft en erin verblijft, altijd een uitweg uit tegenspoed en onheil wordt geboden.
- 245a De derde vorm van bezeten vervoering komt van de Muzen. Deze neemt bezit van een tedere en onbevleete ziel, brengt haar in vervoering en wekt haar op tot lyrische verzen en verhalen, waarmee zij de talrijke daden van vroegere helden bezingt tot lering van het nageslacht. Maar wie zonder de goddelijke bezetenheid van de Muzen de poorten van de poëzie nadert, vol vertrouwen dat hij met techniek alleen tot dichterschap kan

komen, zal zijn doel niet bereiken; bedachte dichtkunst zinkt in het niet bij die van een geïnspireerde bezetene.

b Dat soort prachtige werken van door de goden geïnspireerde vervoering kan ik zoveel noemen. Laten wij dit begrip daarom niet uit de weg gaan; en laat niemand ons in de war brengen door de opmerking dat de vriend die bij zijn verstand is de voorkeur verdient boven de vervoerde. Want wie dat beweert moet dan ook aantonen dat Liefde niet door de goden gezonden wordt ten behoeve van minnaar en beminde. Dan zou hij werkelijk een pluim verdienen. Maar nu is het dus aan ons om te bewijzen dat die vervoering ons door de goden wordt geschonken tot ons geluk.

c De zogenaamde intellectuelen zullen ons bewijs niet aannemen, maar een wijs mens wel.

In het licht van de waarheid moeten wij nu eerst de ziel van goden en mensen beschouwen en ook haar werking naar binnen en naar buiten. Het begin van ons bewijs is als volgt: iedere ziel is onsterfelijk. Want het eeuwig bewegende is onsterfelijk. Maar wat iets anders in beweging houdt en zelf door iets anders wordt bewogen, houdt op te leven wanneer die beweging ophoudt. Alleen wat uit zichzelf beweegt en bij zichzelf blijft, houdt nooit op te bewegen en ook voor alle andere dingen die bewegen is dit de bron van beweging. Het begin

d zelf is ongeschapen. Alles wat bestaat, rijst onvermijdelijk op uit een begin, maar het begin zelf rijst nergens uit op. Want was dat wel het geval, dan zou het geen begin zijn. Aangezien het niet wordt voortgebracht, is het ook onverwoestbaar. Want kon het begin vernietigd worden, dan zou daaruit nooit iets kunnen oprijzen, want alles ontspringt aan een begin. Op die manier is het begin van beweging het Zelf dat zichzelf beweegt. Het kan niet vernietigd en niet voortgebracht worden,

e anders zou het hele universum met al het bestaande in elkaar storten en stil vallen, en er zou niets zijn om het weer op gang te brengen. Nu dus blijkt dat wat uit zichzelf beweegt onsterfelijk is, hoeft niemand beschaamd te zijn die beweert dat dit ook het wezen en het kenmerk van de ziel is. Want ieder lichaam dat van buitenaf in beweging wordt gezet, is onbezield, maar wordt het vanuit zijn bron, dus door zichzelf, in beweging gezet, dan is het beziel. Daarin ligt dus het wezen van de ziel. Als het inderdaad zo is dat de ziel datgene is, wat zichzelf

246a beweegt, kan ze niet anders dan onsterfelijk zijn en ongeboren.

Nu hoeft er aan de onsterfelijkheid van de ziel niets te worden toegevoegd. Maar over haar verschijningsvorm moeten wij nog spreken. Haar aard beschrijven zou in alle opzichten een bovenmenselijke en lange uiteenzetting eisen. Maar waarmee de ziel vergeleken kan worden, kan op menselijk niveau en minder omslachtig worden verteld. Laten wij er dus op deze manier over spreken. Ge kunt de ziel vergelijken met het gezamenlijk vermogen van een span gevleugelde paarden en hun menner. Nu zijn alle paarden en wagenmenners van de

b goden uit zichzelf goed en ook afkomstig van het goede. Maar die van de anderen zijn van gemengde aard. Ook bij ons mensen ment de voerman een tweespan, doch hiervan is het ene paard uit zichzelf schoon en goed en van zuivere afkomst, maar het andere van tegengestelde afkomst en aard. Het menner van het span kan bij ons dan ook niet anders dan gevaarlijk en moeilijk zijn.

Laten wij proberen onder woorden te brengen waarom een levend wezen zowel sterfelijk als onsterfelijk wordt genoemd. De ziel als zodanig draagt zorg voor alles wat onbeziel is en doorkruist het hele uitspan, terwijl zij nu eens deze, dan weer die vorm aanneemt. Wanneer

c zij volmaakt is en met vleugels begiftigd, zweeft zij in hogere regionen en bestuurt de gehele kosmos.

Maar de ziel die haar vleugels heeft verloren, valt omlaag totdat zij zich vasthecht aan iets dat massa heeft. Hierin kiest zij haar woonplaats en neemt een aards lichaam aan, dat door de kracht van die ziel uit zichzelf lijkt te bewegen. Het geheel van ziel en lichaam wordt levend wezen genoemd en is tevens sterfelijk. Op grond van geen enkele logische redenering kan het echter onsterfelijk genoemd worden. Ofschoon wij de goden nooit gezien hebben en wij ons van hen evenmin een voorstelling kunnen maken, maken wij in onze verbeelding toch

- d een onsterfelijk wezen van hen, met een ziel en een lichaam die voor eeuwig verbonden zijn. Maar laat het zijn zoals het God behaagt en laat er dan ook zo over gesproken worden.

Dan onderzoeken wij nu waarom die ziel haar vleugels verliest. Het moet ongeveer als volgt geweest zijn:

De natuurlijke functie van de vleugel is om dat wat zwaar is op te heffen en omhoog te voeren naar de woonplaats der goden. Van al wat lichamelijk is, heeft de vleugel wel het meest met het goddelijke gemeen. Het goddelijke is schoon, wijs, goed en al wat daarmee

- e samenhangt. Door dit goddelijke worden de vleugels van de ziel bij uitstek gevoed en tot wasdom gebracht. Het tegendeel echter, het lelijke en slechte, doet hen verkommeren en te gronde gaan.

De grote hemelaanvoerder Zeus gaat voorop, terwijl hij zijn gevleugelde wagen bestuurt en alles regelt en overal voor zorgt. Hem volgt een leger van goden en goddelijke wezens, gerangschikt in elf afdelingen, elf, omdat

- 247a Hestia als enige achterblijft in de woonstede der goden. De overige elf hoofdgoden¹⁾ voeren ieder hun eigen afdeling aan, volgens een vastgestelde rangorde. Talrijk en verrukkelijk zijn de bewegingen binnen het hemelruim, waar de gelukzalige goden rond gaan en ieder zijn eigen taak vervult. Alwie het wenst en ertoe in staat is, doet mee en volgt. Want er is geen afgunst in de rij der

- b goden. Wanneer zij naar het feestmaal gaan, trekken zij op naar de hoogste top van het hemelgewelf. De wagens van de goden die gemakkelijk te mennen zijn, omdat het span in evenwicht is, doen dat moeiteloos, maar de andere wagens hebben er problemen mee. Het slechte paard bokt en heeft de neiging de wagenmenner die zijn paard niet goed heeft afgericht, naar de aarde te trekken. Daar staan die ziel de grootste moeilijkheden en strijd te wachten. De zielen echter die onsterfelijk genoemd worden, treden, zodra zij de top bereikt hebben, naar

- c buiten en gaan aan de rand van het hemelgewelf staan. Terwijl zij daar staan, voert de omwenteling van het hemelgewelf hen rond en zij aanschouwen wat buiten de hemel is. Dit gebied dat zich boven de hemel bevindt, is nog nooit door een aards dichter naar waarde bezongen, noch zal het ooit aldus worden bezongen. Doch de werkelijkheid is als volgt: wij moeten immer de waarheid durven spreken, wanneer waarheid ons onderwerp van gesprek is.

In dat bovenhemelse gebied heerst de kleurloze, vormeloze en onstoffelijke essentie, die alleen maar zichtbaar

- d is voor de geest, de stuurman van de ziel. Deze essentie wordt door kennis omgeven. Aangezien de goddelijke geest gevoed wordt met begrip en zuivere kennis - zoals ook de geest van iedere ziel, die erop bedacht is het voor haar juiste voedsel te ontvangen -

¹⁾ Hestia is de twaalfde hoofdgodin, godin van het haardvuur, beschermster van het gezin en de staat.

is hij verheugd tijdelijk de werkelijkheid¹⁾ terug te zien en in de aanblik van het ware vindt die goddelijke geest zijn voedsel en gedijt hij, totdat de omwenteling hem naar dezelfde plaats heeft teruggevoerd.

Tijdens de omwenteling ziet die geest de rechtvaardigheid zelf; hij ziet zelfbeheersing en kennis: niet de kennis

- e die een begin heeft en ook niet de kennis waarbij nu eens het ene en dan weer het andere van wat hij werkelijkheid noemt, behoort, maar de kennis die verblijft in het Zijn zelf. En nadat de geest op dezelfde wijze de andere werkelijk bestaande dingen in bewondering aanschouwd heeft en in zich heeft opgenomen, keert hij, na zich weer binnen de hemel te hebben begeven, huiswaarts. Daar aangekomen voert de wagenmenner de paarden naar de ruif en voedt hen met ambrozijn en nectar.
- 248a Zo is het leven der goden. Nu de andere zielen. De ene volgt de goden zeer goed en gelijkt op hen. Zij heft het hoofd van de wagenmenner op naar de buitenhemelse sfeer en wordt meegevoerd in de omwenteling, ofschoon zij wel gehinderd wordt door de paarden en met moeite de werkelijkheid kan aanschouwen. Een andere ziel richt zich op, valt weer terug en door de onhandelbaarheid van de paarden ziet zij dan weer wel, dan weer niet. Alle andere zielen blijven hardnekkig proberen op te stijgen, maar zij zijn er niet toe in staat en worden in de lagere sferen rondgevoerd, waar zij elkaar vertrappen
- b en verdringen en elkaar proberen voorbij te streven. Zo ontstaat verwarring en wedijver en een hevig gezwoeg, waarbij vele zielen door de onbekwaamheid van de wagenmengers gewond raken en de vleugels breken; allen gaan na veel inspanning onverrichterzake heen, zonder de werkelijkheid ooit te hebben gezien; en wanneer zij eenmaal zijn weggegaan, voeden zij zich met valse voorstellingen. De reden waarom de ziel zich zo zeer inspant om de Vlakte der Waarheid te aanschouwen is, dat het juiste voedsel voor het edelste deel van de
- c ziel te vinden is in de sappige weiden van die Vlakte en dat dit voedsel de vleugels waarmee de ziel zich kan verheffen, doet groeien. Nu is het een wet van de Gerechtigheid dat iedere ziel die ook maar iets van de waarheid heeft mogen zien in het gezelschap van een god, ongedeerd blijft tot de volgende rondgang. Als de ziel erin slaagt dit vol te houden, zal zij voor altijd ongedeerd blijven. Maar indien zij niet in staat is de waarheid te zien, omdat zij niet bij machte was te volgen en indien zij door een ongelukkig toeval verzadigd van vergetelheid en kwaad zwaar is geworden, haar vleugels verliest en op de aarde stort, dan bepaalt de wet dat die ziel bij haar eerstvolgende geboorte
- d niet tot enige dierlijke vorm zal komen. Maar de ziel die het meeste van de waarheid gezien heeft, zal als mens geboren worden in de gedaante van een filosoof of van een minnaar van de schoonheid, of van een dienaar van een der Muzen of van Eroos. De ziel die hierop volgt, zal zich ontwikkelen tot een rechtvaardige, krijgshaftige en bekwame koning. De derde wordt geboren als staatsman, zakenman of bankier; de vierde wordt een onvermoeibare atleet of
- e iemand die zich zal wijden aan de genezing van het lichaam; de vijfde zal het leven leiden van een ziener of van een priester; de zesde van een dichter of een ander uitvoerend kunstenaar; de zevende van een ambachtsman of boer; de achtste van een sofist of volksmenner en de negende van een tyran of dictator.

¹⁾ De werkelijkheid: dat wat werkelijk is, het Zijn.

Wie in elk van deze levensstaten een rechtvaardig leven leidt, valt een beter lot ten deel; wie een onrechtvaardig leven leidt, een slechter lot. Niet voordat tienduizend jaar verstreken zijn, keert een ziel terug tot haar uitgangspunt, want eerder wordt zij niet bevleugeld; met

- 249a uitzondering van de ziel van hem die oprecht de waarheid heeft gediend of van de minnaar die zijn liefde aan de liefde tot de waarheid paarde. Deze zielen krijgen, wanneer zij drie maal achtereen hebben gekozen voor dit leven, na de derde duizendjarige periode hun vleugels terug en gaan bevrijd heen. De andere zielen ondergaan een oordeel, nadat zij hun eerste leven hebben voltooid. Na dit oordeel gaan sommigen naar de plaatsen in de onderwereld¹⁾ om hun straf te ondergaan; anderen, die door de boetedoening licht gemaakt zijn, gaan naar een plaats in de hemel die in overeenstemming
- b is met het leven dat zij in menselijke gedaante hebben geleid. Na duizend jaar is de tijd gekomen een lot en daarmee een tweede leven te kiezen en iedere ziel kiest wat zij wenst. Dan kan het gebeuren dat de menselijke ziel het leven van een dier gaat leiden of dat een ziel die eens mens was, van de dierlijke vorm terugkeert naar de menselijke vorm. Maar de ziel die nooit de waarheid heeft gezien, kan nooit de menselijke vorm aannemen. Het is immers nodig dat de mens begrip krijgt van wat 'de Idee' wordt genoemd, door telkens in de veelheid van zintuiglijke waarnemingen het Ene te zoeken dat
- c die waarnemingen met elkaar verbindt. Dat zal hem herinneren aan die dingen die onze ziel eens aanschouwde toen zij God volgde en zij, voorbijziend aan wat wij thans werkelijkheid noemen, tot zichzelf kwam in het Ware Zijn. Daarom krijgt alleen de geest van een filosoof vleugels en dat is rechtvaardig, want zoveel als in zijn vermogen ligt, verwijlt hij in zijn herinnering juist bij die dingen waarin God aanwezig is en zijn goddelijke aard toont. Wie de herinnering aan deze dingen juist gebruikt, wordt voortdurend ingewijd in een volmaakt
- d mysterie; alleen hij wordt zodoende waarlijk volmaakt. Omdat hij zich echter afzijdig houdt van menselijke begeerten en bij het goddelijke verwijlt, wordt hij door de mensen lastig gevallen en gezien als een dwaas, want het ontgaat hun niet dat hij door God bezielde is.
- Tot nu toe hebben wij slechts gesproken over de vierde vorm van bezieling. Deze maakt dat iemand die schoonheid in de schepping ziet en zich dan de ware schoonheid herinnert, vleugels krijgt en hevig verlangt met zijn nieuwverworven vleugels te vliegen; hij kan dit echter
- e niet. Hij is als een vogel die omhoog kijkt en geen acht slaat op de wereld beneden. En zo is deze vorm van bezieling er de oorzaak van dat deze mens een dwaas wordt genoemd. Maar hij is tevens de meest edele vorm van bezieling en hij komt voort uit de zuiverste bron voor wie daarin verblijft en er deel aan heeft. Wie, vervoerd door deze bezieling, schoonheid bemint, wordt 'minnaar' genoemd. Want zoals gezegd²⁾, heeft iedere menselijke ziel van nature de dingen gezien zoals zij in werkelijkheid zijn; anders zou zij deze menselijke gedaante niet hebben aangenomen. Maar het is niet voor

¹⁾ Onderwereld: moet vooral gezien worden als het leven op aarde onder het menselijk niveau, zoals b.v. de dierenwereld. Zie de verdere gedachtengang.

²⁾ zie 247.

- 250a iedere ziel even gemakkelijk zich de dingen van de werkelijke wereld te herinneren aan de hand van de verschijnselen in de fysieke wereld, omdat sommigen die andere wereld slechts voor korte tijd hebben aanschouwd en anderen zich door een slechte invloed tot verkeerde daden lieten brengen. Daardoor trof hen het ongeluk de heilige dingen die zij eens zagen te vergeten. Zo blijven er slechts weinigen over bij wie de gave der herinnering nog in voldoende mate aanwezig is. En telkens wanneer zij iets zien dat enige gelijkenis vertoont met die werkelijke wereld, worden zij in hevige beroering gebracht en raken zij buiten zichzelf. Wat hun
- b overkomt, beseffen zij echter niet, uit gebrek aan onderscheidingsvermogen. In de aardse afspiegeling van de rechtvaardigheid, van de matigheid en van de andere dingen die voor de ziel van waarde zijn, is de vreugdevolle luister geheel verdwenen. En slechts weinigen zijn in staat om met hun zwakke vermogens zelfs maar door te dringen tot die afspiegeling van de deugden en de aard ervan te doorgronden. Maar destijds zagen zij de schoonheid in stralend licht, toen zij met de gezegende schare die schoonheid in al haar luister aanschouwden - in die schare volgden wij, filosofen, Zeus; anderen weer een andere god. Daar
- c werden zij tevens ingewijd in wat men terecht de meest gezegende inwijding noemt, die wij vierden in zuivere staat, toen wij zelf nog zonder kennis waren van het kwaad dat ons in latere tijd te wachten stond. Want toen konden wij nog met de ogen van de geest dat volmaakte, eenvoudige, stille en gelukzalige schouwspel in gouden gloed zien, omdat wij zelf nog zuiver waren en niet begraven in dat wat wij nu rondragen en lichaam noemen en waarin wij gevangen zijn als een oester in zijn schaal. Laat er nu genoeg gezegd zijn over de herinnering die ik uit verlangen naar wat eens was, wat uitvoeriger heb besproken. Van de schoonheid zeiden wij reeds hoe zij temidden van alle dingen uitblonk. Sedert wij op aarde
- d zijn gekomen, hebben wij haar met ons meest heldere zintuig vol glans zien stralen. Want de ogen zijn de scherpste van de fysieke zintuigen. Doch de wijsheid kunnen wij er niet mee waarnemen. De wijsheid immers zou een geweldige liefde doen ontbranden indien zij de ogen een even scherp beeld van zichzelf zou tonen - en dat geldt ook voor al het andere dat wij liefhebben. Maar nu verkreeg alleen de schoonheid de bestemming dat zij zeer sterk in het oog springt en bemind wordt.
- e Degene nu, die niet tot de pas ingewijden behoort of die verdorven is, wordt, wanneer hij ziet wat hier op aarde met de naam van schoonheid wordt aangeduid, niet terstond uit deze aardse wereld weggevoerd naar het punt waar de absolute schoonheid verblijft. Daarom heeft hij geen ontzag wanneer hij haar aanschouwt. Maar toegevend aan zinnelijk genot gedraagt hij zich als een viervoeter en legt zich toe op het voortplanten. Bovendien
- 251a schrikt hij er in zijn genotzucht niet voor terug, en voelt zich er ook niet te min voor, om tegen zijn natuur in zijn lust te volgen. Zodra echter de nieuw ingewijde, die destijds in de andere wereld reeds veel van de schoonheid gezien heeft, een godgelijk gelaat ziet dat de schoonheid goed weergeeft, of een godgelijke gestalte, begint hij eerst te beven en iets van het oude ontzag komt weer over hem. Vervolgens vereert hij hetgeen hij ziet als een god en indien hij niet vreesde voor volkomen dwaas te worden aangezien, zou hij zeker aan zijn geliefde offeren als aan een godenbeeld of aan God. Terwijl hij de geliefde aldus aanschouwt, treedt er een verandering in
- b hem op: hij gaat zweten en een ongekende warmte komt over hem. Want door de glans van de schoonheid die door zijn ogen naar binnen komt, wordt hij verwarmd hetgeen de groei van de vleugels bevordert, en naarmate hij warmer wordt, worden de uitgedroogde en hard geworden plekken waar de vleugels uit moeten groeien en die tevoren nog de groei ervan verhinderden, weer bevochtigd en zacht gemaakt. Nu het

voedsel toestroomt, gaan de schachten van de veren bij de wortel zwellen en beginnen deze te groeien overal onder de oppervlakte van de ziel. Want oorspronkelijk was de ziel geheel gevederd.

- c Gedurende dit proces is de gehele ziel in een koortsachtige, bewogen staat. En zoals een kind jeuk en pijn aan het tandvlees heeft wanneer zijn tanden pas doorkomen, zo lijdt ook de ziel pijn wanneer de vleugels beginnen te groeien en doorkomen; zij is koortsig, pijnlijk en geprikkeld. Wanneer zij nu haar blik richt op de schoonheid van de geliefde en de trillingen ontvangt die naar haar toestromen - en dat heet liefdesverlangen -, dan wordt zij daardoor gelaafd en verwarmd, en tot haar vreugde wordt haar smart verlicht. Wanneer zij echter
- d van haar geliefde gescheiden is en lafenis ontbeert, verdroogt ook de opening van de doorgangen waar de veren beginnen te groeien en deze sluit zich en verhindert het kiemen van de vleugels. Iedere kiem die evenals het liefdesverlangen is afgesloten, klopt als een slagader en steekt op de plaats van haar eigen doorgang, zodat de ziel tenslotte overal gestoken wordt en buiten zichzelf raakt van pijn. Maar als zij zich de schoonheid weer herinnert, is zij verheugd. Zij is zeer onrustig door deze gemengde gevoelens, die ontstaan door haar zonderlinge
- e toestand; en geheel in verwarring gebracht, raakt zij overstuurd, kan 's nachts niet slapen en overdag niet blijven waar zij is, maar vol verlangen snelt zij naar de plaats waar zij hoopt de schone beminde te zien. Wanneer zij hem ziet en de stroom van liefdesverlangen in zich heeft opgenomen, maakt zij vrij wat eens versperd was, zij herademt, voelt geen steken of pijn meer, maar ondervindt op dat ogenblik weer de zoetste vreugde.
- 252a Vandaar dat zij niet alleen gelaten wil worden door de geliefde, wiens schoonheid zij boven alles stelt. Moeders, broers, vrienden - alles is zij vergeten; zij slaat er geen acht op wanneer haar have en goed door zorgeloosheid verloren gaan. Evenmin hecht zij waarde aan goede gewoonten en fatsoenlijk gedrag, eigenschappen waar zij tevoren zo trots op was. Zij is bereid als een slaaf te dienen en de nacht door te brengen waar het maar kan, zo dicht mogelijk bij de geliefde. Want niet alleen vereert zij hem omdat hij de schoonheid bezit, maar ook
- b vindt zij in hem de enige genezer van haar hevigste smart. Dit lijden waarover ik nu spreek, o schone jongeling, noemen de mensen Liefde, maar als je hoort welke naam de goden eraan geven, zul je in je jeugdige overmoed wel moeten lachen. Sommige Homeros-kenners citeren soms twee verzen over de Liefde - het zijn, geloof ik, citaten uit de apocriefe geschriften; een vers is nogal banaal en metrisch niet geheel juist; het wordt als volgt gezongen:
- 'Hem nu, voorwaar, noemen de sterfelijke mensen fladderende Eroos,
doch d'onsterfelijken, om zijn vederverwekkende
lotsdrang, Pterooos.¹⁾
- c Je kan het geloven of niet, maar wat ik hier beschreven heb, is werkelijk de oorzaak en het kenmerk van wat minnaars ondervinden. De volgelingen van Zeus die door de Liefde gegrepen zijn, kunnen een zwaardere last van de gevleugelde god dragen dan anderen. De dienaren en volgelingen van Ares worden moordlustig en zijn bereid zichzelf en de geliefde op te offeren wanneer zij, in de greep van Eroos, menen ook maar enigszins onheus bejegend te zijn door de geliefde. Evenzo is het

¹⁾ Pterooos betekent 'gevederd'.

- d gesteld met de volgelingen van de andere goden die zolang zij onbedorven zijn en hun eerste leven op aarde leiden, hun eigen godheid eren en zoveel zij kunnen, navolgen. En zo gaan zij ook om met hun geliefden en met alle anderen en ieder kiest naar zijn eigen aard zijn beminde uit de rij der schonen en het beeld dat hij zich schept van de geliefde versiert en vereert en aanbidt hij
- e alsof het zijn god was. De volgelingen van Zeus wensen dat de ziel van hen die zij aanbidden aan Zeus gelijk is. Daarom zoeken zij iemand met een waarheidslievende en vorstelijke natuur, en wanneer zij hem gevonden hebben, beminnen zij hem en stellen alles in het werk om hem tot een evenbeeld van Zeus te maken. Maar wanneer zij hierin nog geen ervaring hebben, leren zij van ieder die hun ook maar iets kan onderwijzen. Zij gaan zelf op zoek. Wanneer zij nu vol verlangen de aard van hun godheid in zichzelf proberen te vinden, zullen
- 253a zij slagen. Want hierdoor worden zij gedwongen de ogen gevestigd te houden op hun god en wanneer zij hem in de geest naderen en in hun herinnering terugvinden, worden zij geïnspireerd en voor zover het een mens mogelijk is deel te hebben aan het leven van een god, nemen zij zijn zeden en gebruiken aan. Omdat zij in hun geliefde de oorzaak hiervan zien, beminnen zij hem nog meer dan tevoren. En wanneer zij hun inspiratie uit Zeus putten, zoals de Bacchanten dat doen, storten zij deze uit over hun geliefde en maken hem zoveel
- b mogelijk gelijk aan hun god. De volgelingen van Hera nu zoeken een geliefde met een koninklijke aard en wanneer zij die gevonden hebben, handelen zij precies zo. En de volgelingen van Apollo en van alle andere goden zoeken in het spoor van die god een jongeling die van nature de eigenschappen van die god heeft en wanneer zij hem vinden, trachten zij hem zoveel mogelijk te vormen naar het beeld en de gelijkenis van die god. Allereerst door zelf die godheid na te volgen en vervolgens door de jongeling te overreden daarmee in te stemmen. Zij voelen immers geen afgunst of haat voor hun geliefde, maar hun handelwijze is erop gericht hem
- c zoveel mogelijk te doen gelijken op henzelf en op de god die zij vereren. Zo brengt het verlangen van de van Liefde vervulde minnaar schoonheid en geluk aan de beminde. Dit geldt ook voor de inwijding in de ware Liefde, indien de minnaar tot voltooiing brengt wat hij verlangt, zoals ik het heb beschreven en indien ook de geliefde door dit vuur gegrepen wordt. De geliefde nu wordt op de volgende wijze gewonnen: In het begin van deze mythe verdeelde ik de ziel in drie delen: twee paarden en een wagenmenner. Laten wij
- d dat beeld nu vasthouden. Van de paarden, zo zeiden wij, is het ene goed, het andere niet. Maar wij zeiden niet waaruit het goede van het ene en het kwade van het andere bestaat. Dat moeten wij nu doen. Welnu, het paard dat aan de rechterkant loopt, is recht van gestalte, goed gebouwd, heft zijn hoofd fier op, heeft een gewelfde neus, is wit en heeft zwarte ogen. Het weet wat eerbied is en kent ook matigheid en ingetogenheid. De waarheid is hem lief. Het heeft geen zweep nodig maar laat zich
- e alleen leiden door aansporing en gezond verstand. Het andere paard is krom gegroeid, zwaar, slecht gebouwd, zijn nek is kort en dik, het heeft een stompe neus en grauwe bloeddoorlopen ogen, het is donker van kleur en neigt tot overmoed en losbandigheid. Het is borstelig om de oren en doof, en gehoorzaamt nauwelijks aan zweep en sporen. Wanneer nu de wagenmenner het tot liefde inspirerende gelaat aanschouwt en zijn hele ziel door die aanblik verwarmd wordt en hij vervuld raakt van de prikkeling en aansporing van innig verlangen,
- 254a dan blijft het ene paard hierbij gehoorzaam aan de wagenmenner, daar het, zoals altijd, ook dan door zelfbeheersing in toom wordt gehouden. En het springt niet op de beminde af. Maar het andere paard stoort zich niet langer aan de sporen of de zweep

- van de menner, maar springt met geweld vooruit, het bezorgt zijn spangenoet en de menner de grootste last en dwingt hen op de geliefde toe te snellen om hem de genoegens der zinnelijke liefde in herinnering te brengen. Aanvankelijk bieden de andere twee verwoede tegenstand, omdat zij tot zulke vreselijke en ongeoorloofde dingen gedwongen worden. Maar wanneer het kwade paard blijft aanhouden,
- b laten zij zich tenslotte meeslepen en zwichtend stemmen zij ermee in, te doen wat van hen verlangd wordt. Dan komen zij bij de geliefde en aanschouwen zijn stralend gelaat. Wanneer nu de wagenmenner de geliefde aanschouwt, wordt de herinnering aan de ware aard van de schoonheid weer in hem wakker geroepen en ziet hij haar weer op haar heilige plaats staan, naast de Matigheid. Dan wordt hij door vrees bevangen, deinst uit eerbied terug en moet wel zo sterk intomen dat beide
- c paarden op hun achterhand komen te zitten. Het ene uit vrije wil omdat het geen weerstand biedt, het onhandelbare paard zeer tegen zijn wil. En terwijl zij zich verwijderen, wordt het ene paard overvallen door schaamte en verwarring zodat de hele ziel baadt in het zweet. Zodra echter het andere paard de pijn van het bit en de val verwerkt heeft en nog voordat het tijd heeft gehad op adem te komen, begint het te schelden in driftige toorn en overlaadt het de wagenmenner en zijn spangenoet met verwijten, dat zij uit lafhartigheid en uit gebrek aan
- d mannelijkheid hun post verlieten en hun afspraak niet zijn nagekomen. Maar omdat de andere twee afkerig zijn om terug te gaan naar de geliefde, vragen zij het onhandelbare paard om uitstel tot een volgende keer. Slechts met de grootste tegenzin stemt het in met dit verzoek. En wanneer de afgesproken tijd is aangebroken, en de andere twee doen alsof zij dit vergeten zijn, herinnert het bokkige paard hen eraan, het hinnikt, trekt hen tenslotte mee en dwingt hen met hetzelfde doel voor ogen de geliefde weer te benaderen. En wanneer zij de geliefde genaderd zijn, kijkt het onhandelbare paard loerend onderuit, steekt de staart omhoog, neemt het bit tussen de tanden en trekt schaamteloos
- e aan de teugel. Maar de wagenmenner ondervindt nog sterker dan tevoren een gevoel van schaamte en deinst terug alsof hij bij een wedstrijd het startkoord voor zich heeft, terwijl hij het bit tussen de tanden van het losbandige paard met geweld naar achteren trekt. Daarbij verwondt hij de lasterende tong en de kaken van het paard tot bloedens toe en veroorzaakt veel pijn door het paard met de benen en de gehele achterhand tegen de grond te drukken. Wanneer het slechte paard dit nu vele malen heeft ondergaan, laat het zijn losbandigheid tenslotte varen en volgt het, mak geworden, voortaan de leiding van de wagenmenner. En wanneer het zijn oogappel ziet, ondervindt het een grote vrees en zo komt het dat de ziel van de minnaar de geliefde tenslotte eerbiedigt en hem vol ontzag nadert.
- 255a Zo wordt dus de geliefde als een god gediend en vereerd, niet door iemand die slechts liefde voorwendt, maar door een minnaar die werkelijk liefheeft. Bovendien heeft de geliefde van nature een vriendschappelijk gevoel voor degene die hem vereert - ook al zou hij in het verleden tegen hem opgestookt zijn door zijn schoolmakers of anderen die beweerden dat het schandelijk is omgang te hebben met een minnaar, waardoor hij hem afgewezen zou hebben. Maar op den duur brengen zijn leeftijd en het natuurlijke verloop der dingen hem ertoe
- b de minnaar tot zijn gezelschap toe te laten, want het is zo beschikt dat het slechte niet bevriend kan zijn met het slechte, maar wel dat het goede bevriend is met het goede. Wanneer hij de minnaar aldus heeft aanvaard en hem deel laat nemen aan zijn conversatie en omgang, staat de beminde versteld over de genegenheid van de minnaar, nu hij die van nabij leert kennen. Hij voelt duidelijk dat geen van zijn andere vrienden en verwanten hem zelfs maar een deel van de vriendschap schenkt die zijn

- door een godheid bezielde vriend hem bewijst. Wanneer hij zo enige tijd met hem doorbrengt en de minnaar hem nader komt te staan en de geliefde aanraakt in de sportscholen en op andere tijden wanneer zij
- c samen zijn, dan opent zich ook voor de minnaar rijkelijk de bron die Zeus 'verlangen' noemde in zijn liefde tot de jongen Ganymedes: een deel van de stroom vervult hemzelf en wat overblijft, stroomt naar buiten. En zoals de wind en de echo weerkaatst worden door gladde, harde oppervlakken en terugkeren naar hun uitgangspunt, zo keert de stroom van schoonheid van de minnaar terug naar de schone beminde door zijn ogen, de natuurlijke toegang tot de ziel, en brengt de kiemen van
- d de veren weer tot leven, geeft hun vocht, brengt hun groeiproces op gang en vervult de ziel van de beminde met liefde. Op deze manier heeft ook de beminde lief, maar hij weet niet wat hem overkomt, hij begrijpt zijn eigen toestand niet en kan die niet verklaren. Hij is als iemand die zonder het te weten besmet is door de oogontsteking van een ander; hij ziet zichzelf in de minnaar als in een spiegel maar is zich daar niet van bewust. Is de minnaar aanwezig, dan is bij beiden het leed geleden, maar als hij er niet is, verlangen ze naar elkaar, en koesteren een beeld van hun beminde, waarin hun liefde beantwoord wordt.
- e De beminde noemt dit echter geen liefde, want hij vindt het geen liefde, maar vriendschap. Toch verlangt hij er bijna even sterk naar als de minnaar zijn vriend te zien, aan te raken, te kussen en bij hem neer te liggen. En natuurlijk gebeurt dit alras. Wanneer zij dan bij elkaar liggen, heeft het onbeheerste paard van de minnaar de wagenmenner iets te zeggen en vraagt een beetje genot voor al zijn pijn en moeite.
- 256a Het bandeloze paard van de beminde zegt niets, maar vol begeerte en onbesuisd als hij is, omhelst en kust hij de minnaar als verwelkomde hij zijn beste vriend. En wanneer zij bij elkaar liggen, is hij in de stemming om, wat hem betreft, de minnaar niets te weigeren wanneer deze om een gunst mocht vragen. Maar het paard waarmee hij het juk deelt, en de wagenmenner aan zijn zijde, verzetten zich hiertegen uit schroom en gezond verstand.
- Wanneer nu de betere elementen van de geest, die tot een geordend leven en tot liefde tot de Waarheid leiden, de overhand krijgen, leven zij hier op aarde gelukkig en
- b in harmonie. Zij beheersen zich en leven volgens de wetten van het universum. Want zij hebben dat wat leed in de ziel veroorzaakt, onderworpen en de dingen die tot deugd leiden de vrijheid gegeven. En wanneer zij dit leven beeindigen, zijn zij bevleugeld en licht geworden en dan hebben zij in een van de drie waarlijk Olympische wedkampen de overwinning behaald. Want noch menselijke bezonnenheid, noch Goddelijke uitzinnigheid kan de mens een groter goed verschaffen. Wanneer
- c zij echter een minder edel bestaan leiden, waarbij zij niet door liefde tot de Waarheid, maar door eerezucht geleid worden, dan kan het gebeuren, wanneer zij veel gedronken hebben of anderszins in een ander onbewaakt ogenblik, dat de onhandelbare paarden van beide zielen hen onverhoeds overvallen en hen bij elkaar brengen om te doen wat de massa het hoogste geluk noemt. En wanneer dit zich eenmaal voorgedaan heeft, wordt het herhaald, zij het niet vaak omdat zij er niet met hun hele hart mee instemmen. Als zogenaamde vrienden in het
- d minnespel en naar buiten toe gaan zij vervolgens samen door het leven. Zij geloven dat zij elkaar een eed van trouw gezworen hebben, die nimmer kan breken en omslaan in haat. Wanneer zij tenslotte het lichaam verlaten, hebben zij nog geen vleugels, maar de groei hiervan is wel begonnen, zodat de liefdesvervoering hun toch een niet geringe beloning schenkt. Want het is een wet dat zij die de weg naar boven zijn ingeslagen, nooit meer de duisternis zullen ingaan, maar een leven in het licht zullen leiden en

samen verder gaande, gelukkig zullen zijn. Dankzij hun liefde zullen zij samen bevreemd worden wanneer de tijd daarvoor is aangebroken.

- e Deze grote en goddelijke zegeningen, mijn jongen, zal de vriendschap van een minnaar je geven; maar als iemand niet werkelijk liefheeft, is zijn vriendschap vermengd met kortzichtigheid, en worden slechts voorbijgaande en karige geschenken uitgedeeld. Zo giet de minnaar bekrompenheid in de ziel van de vriend die door het gewone volk als deugdzaamheid wordt geprezen. Dit heeft tot gevolg dat de ziel negenduizend jaar
- 257a lang op de aarde rondzwerft en als een dwaas in de onderwereld eindigt. Dit was dan, o beminde Eroos, onze keerzang, de mooiste en beste die wij konden maken. Ik was overigens gedwongen mij in allerlei dichterlijke bewoordingen uit te drukken omwille van Phaidros. Wil mij mijn vroegere woorden vergeven en deze zang welwillend aanvaarden; wees zo welgezend en genadig mij de kunst van het beminnen die gij mij geschonken hebt, niet te ontnemen; sla mij in uw woede niet met blindheid¹⁾, maar geef
- b dat ik nog meer dan tevoren door de zuiveren van hart geeerd zal worden. En indien Phaidros en ik in onze eerdere toespraak iets onvriendelijks over u hebben gezegd, beschouw dan Lysias, de vader van deze woorden, als de schuldige. Laat hem ophouden dergelijke woorden te spreken en richt zijn aandacht op de liefde tot de Waarheid, zoals gij gedaan hebt met zijn broeder Polemarchos. Zo zal zijn minnaar niet langer aarzelen, maar door filosofische gesprekken zijn leven doelgericht wijden aan u, beminde Eroos.
- Phaidros:* Met u, Sokrates, bid ik dat uw woorden in
- c vervulling mogen gaan, als dat beter voor ons is. En ik luister met steeds meer bewondering naar uw betoog; hoeveel fraaier hebt ge dat onder woorden gebracht dan daarnet. Ik ben dan ook bang dat Lysias het er veel minder goed zal afbrengen - als hij tenminste bereid is een ander betoog te schrijven. Onlangs heeft immers een van de politici hem hetzelfde verweten en hem in de loop van zijn tirade herhaaldelijk een stukjesschrijver genoemd. Om zijn eer te redden houdt Lysias nu misschien wel helemaal op met schrijven.
- d *Sokrates:* Dat is een belachelijke veronderstelling, jongeman, en je vergist je deerlijk in je vriend, als je denkt dat hij bang is voor wat stampij. Denk je soms dat de man die hem aanviel, meende wat hij zei?
- Phaidros:* Het leek er wel op, Sokrates. Ge weet toch zelf ook wel dat de invloedrijkste en eerbiedwaardigste mannen in onze steden ervoor terugschrikken om redevoeringen op te schrijven en hun geschriften na te laten, uit angst door het nageslacht voor sofisten te worden aangezien?
- Sokrates:* Je houdt geen rekening met valse bescheidenheid,
- e mijn beste Phaidros, en ook niet met het feit dat de grootsten onder onze politici, meer dan wie ook, verzot zijn op het schrijven van redevoeringen en hun geschriften maar al te graag nalaten. Wanneer ze iets schrijven, zijn ze er zelfs zo op gebrand te worden geprezen, dat zij beginnen met vermelding van al de namen van mensen die hen in alle opzichten bewonderen.
- Phaidros:* Wat bedoelt ge daarmee? Ik begrijp u niet.
- Sokrates:* Weet je niet dat aan het begin van een wetsvoorstel van politici eerst de

¹⁾ Slaan met blindheid: Het verhaal gaat dat Eroos de dichter Stesichoros blind maakte toen hij de liefde bespote. (Phai. 243a)

- 258a naam wordt vermeld van degene die het voorstel aanbeveelt?
Phaidros: Hoe bedoelt ge dat?
Sokrates: Wel, de schrijver zegt zoiets als: de Raad of het Volk of beide geven hun goedkeuring op voorspraak van die en die en dan vermeldt de schrijver heel plechtig en vol eerbied zijn eigen naam. Vervolgens verkondigt hij zijn bewonderaars zijn eigen wijsheid en maakt daar
- b soms een heel lang verhaal van. Vind je zo'n manier van doen afwijken van een geschreven redevoering?
Phaidros: Neen.
Sokrates: Als de wet erdoor komt, verlaat de samensteller de volksvergadering in de beste stemming. Maar als de wet verworpen wordt, wat voor hem het einde betekent van het schrijven van toespraken omdat hij daartoe niet waardig is bevonden, dan zit hij met zijn medestanders in zak en as.
Phaidros: En niet zo'n beetje.
Sokrates: Vanzelfsprekend gebeurt dat niet omdat ze op dat soort werk neerzien, maar juist omdat ze het hoog aanslaan.
Phaidros: Natuurlijk.
Sokrates: Wanneer nu een redenaar of een koning het op kan nemen tegen het talent van Lykourgos, Solon of Darios en in zijn land als schrijver onsterfelijk wordt
- c zal hij zichzelf dan bij zijn leven al niet godgelijk achten en zal het nageslacht niet net zo over hem denken wanneer het zijn geschriften onder ogen krijgt?
Phaidros: Vast en zeker.
Sokrates: Denk je dan dat er een politicus is die hem, hoe slecht hij hem ook gezind is, zijn schrijverschap zal verwijten?
Phaidros: Gezien uw betoog is dat niet waarschijnlijk, want dan zou het er op lijken dat hij tegen zijn eigen verlangen fulmineert.
- d *Sokrates*: Iedereen is het er dus over eens dat het schrijven van redevoeringen op zichzelf geen schande is.
Phaidros: Dat is ook zo.
Sokrates: Maar wat ik wel schandelijk vind, is spreken en schrijven op een wijze die niet goed is, maar verkeerd en slecht.
Phaidros: Natuurlijk.
Sokrates: Wat bepaalt dan dat het ene goed is geschreven en het andere niet? Zullen we dit eens aan Lysias vragen of aan iemand anders die verzen of proza schrijft of gaat schrijven voor zichzelf of voor anderen?
- e *Phaidros*: En dat vraagt ge mij? Natuurlijk doen we dat. Waar anders leven we voor dan voor zulke genoegens? Toch niet voor de genoegens die altijd hand in hand gaan met pijn en moeite, zoals dat geldt voor vrijwel ieder lichamelijk genot. Daarom werken zulke genoegens terecht verslavend.
Sokrates: Wel, we hebben de tijd, lijkt me. Bovendien geloof ik dat de krekels op ons letten terwijl zij daarboven in de hitte zingen en praten. Als zij zouden merken
- 259a dat wij, net als de meeste mensen, rond het middaguur geen gesprek willen voeren maar ten gevolge van luiheid van geest bedwelmd raken door hun gezang en wegdommelen, dan zouden zij terecht om ons lachen. Zij zouden ons dan voor slaven kunnen houden die bij hen een rustplaats zoeken, net als schapen die bij een bron gaan liggen slapen als de zon op zijn hoogst staat. Maar als zij ons voorbij zien gaan en horen spreken zonder dat wij door hun sirenengezang bedwelmd raken,
- b dan zullen ze ons misschien het geschenk toevertrouwen dat zij van de goden kregen om aan de mensen te geven.
Phaidros: Wat is dat voor een geschenk? Ik geloof niet dat ik er ooit van gehoord heb.

Sokrates: Dat staat je als minnaar van de schone kunsten dan niet zo mooi. Welaan, het verhaal is als volgt. De krekels waren voordat de Muzen geboren werden, mensen. Deze mensen raakten - toen de Muzen ter wereld kwamen en er voor het eerst gezang opklonk - zo buiten

- c zichzelf van genot dat zij, al maar zingend, eten en drinken vergaten en tenslotte stierven zonder dat zelf te merken. Uit deze mensen kwam later het geslacht der krekels voort. Zij ontvingen van de Muzen de gave zonder eten en drinken te kunnen leven en van geboorte tot dood te mogen zingen. Bij hun dood gaan ze naar de Muzen en vertellen hun wie van de mensen hier op aarde hen in ere houden. Zij vertellen Terpsichore wie haar met dansen vereren en zij wekken haar liefde op voor
- d die mensen. Aan Erato vertellen zij over de minnedichters en aan de andere Muzen vertellen zij naar gelang het soort eerbewijs dat betoond wordt. Aan Kalliope, de oudste, en Urania die na haar komt, en die het dichtst bij de hemel en bij de zedelijke vermogens van goden en mensen staan, brengen zij verslag uit over hen die zich met filosofie bezighouden en over hen die de Muzen van de schone klanken vereren. Er zijn dus vele redenen waarom wij rond het middaguur niet moeten slapen, maar spreken.

Phaidros: Goed, laten we spreken.

Sokrates: We moeten dus, zoals we ons net hebben

- e voorgenomen, gaan onderzoeken wat wel en wat niet onder goed spreken wordt verstaan.

Phaidros: Dat is duidelijk.

Sokrates: Moet de spreker, om goed en juist te kunnen spreken, niet eerst de waarheid kennen van de zaken waarover hij het woord wil voeren?

Phaidros: Beste Sokrates, ik heb wel eens horen beweren

- 260a dat het voor iemand die redenaar wil worden, niet nodig is de waarheid over zijn onderwerp te kennen, als hij maar de mening kent van het publiek dat zal oordelen; niet wat werkelijk schoon en goed is, maar wat er zo uitziet. Want hiermee overtuig je en niet met de waarheid.

Sokrates: Een bewering die misschien van wijze mensen afkomstig is, moeten we niet verwerpen, maar wel moeten we onderzoeken wat ze ermee bedoelen, nietwaar beste Phaidros? We kunnen niet voorbijgaan aan wat je zojuist hebt gezegd.

Phaidros: Ge hebt gelijk.

Sokrates: Laten we die opvatting nu eens op de volgende manier bekijken.

Phaidros: Hoe dan?

- b *Sokrates:* Stel, ik haal je ertoe over een paard aan te schaffen om tegen de vijand ten strijde te trekken, en we weten geen van beiden wat een paard is, maar toevallig weet ik wel zoveel van jou dat jij, Phaidros, het huisdier met de langste oren voor een paard houdt.

Phaidros: Dat zou belachelijk zijn, Sokrates.

Sokrates: Val me toch niet in de rede. Stel nu dat ik je in alle ernst probeer te overtuigen door de loftrumpet te steken over de ezel, terwijl ik hem paard noem, en zeg wat een uiterst waardevol bezit een ezel is, zowel op het erf als bij een veldtocht, hoe bruikbaar hij is als strijdros,

- c hoe sterk als lastdier en hoe nuttig voor vele andere dingen.

Phaidros: Dat zou werkelijk belachelijk zijn.

Sokrates: Maar is een lachwekkende vriend niet beter dan een sluwe vijand?

Phaidros: Ja.

Sokrates: Welke vrucht denk je dat de retorica kan plukken van het gezaaide, wanneer een redenaar die het verschil tussen goed en kwaad niet kent, een staat die daar al even

weinig vanaf weet, wil overtuigen, en dit niet doet door zijn uil een valk te laten zijn, maar het kwade het goede, waarbij hij op basis van grondige kennis van massagedrag aanbeveelt om het kwade te doen in plaats

d van het goede?

Phaidros: Dat kan niet veel goeds zijn.

Sokrates: Maar mijn beste, hebben we de woordkunst niet harder aangepakt dan nodig? Onverwijld zou ze kunnen tegenwerpen: maar heren, wat doet ge toch merkwaardig; ik dwing niemand die de waarheid niet kent tot spreken; maar ik zeg u dat hij pas van mij gebruik kan maken als hij zich eerst enige kennis van de waarheid verworven heeft. Maar een ding verzeker ik u: zonder mij hebt ge de kunst van het overtuigen niet in uw macht, al weet ge nog zo veel.

e *Phaidros*: En zou ze daar gelijk in hebben?

Sokrates: Zeker, als tenminste de woorden die in haar voordeel spreken, duidelijk maken dat er sprake is van een 'kunst'. Want ik krijg de indruk dat er hier en daar ook wordt geprotesteerd: de retorica zou liegen en geen kunst zijn maar een techniek. Spreken, aldus de Spartaan, is en wordt nooit een echte kunst, als de waarheid er niet in meespreekt.

261a *Phaidros*: Die woorden kunnen we gebruiken, Sokrates, laat ze binnen en vraag wat ze precies inhouden.

Sokrates: Treedt dan naar voren, nobele schepselen, en maak de schone Phaidros duidelijk dat zonder grondige kennis van de filosofie nooit ergens deugdelijk over kan worden gesproken. Phaidros zal zeker antwoorden.

Phaidros: Vraag gerust.

Sokrates: Is retorica in zijn algemeenheid niet een kunst die de ziel door middel van woorden leidt, niet alleen bij rechtszaken en andere openbare bijeenkomsten, maar ook in de huiselijke kring, ongeacht de vraag of het om

b kleine of grote dingen gaat, of dat wie er zich mee bezig houdt meer eer inlegt met belangrijke dingen dan met onbelangrijke. Heb je ooit zo iets vernomen?

Phaidros: Nee, bij Zeus, dat bepaald niet. Wel dat ze bij de rechtspraak zowel mondeling als schriftelijk wordt beoefend en bij andere aangelegenheden alleen mondeling. Over verdere toepassingen heb ik niets gehoord.

Sokrates: Dan heb je alleen gehoord over de geschriften van Nestor en Odysseus over dit onderwerp; ze schreven

c dit in Troje toen ze niets beters te doen hadden.

Maar weet je niets van de geschriften van Palamedes?

Phaidros: Van zijn geschriften al evenmin als die van Nestor, tenzij ge Gorgias de geschriften van Nestor toeschrijft, of Thrasimachos en Theodoros die van Odysseus.

Sokrates: Wie weet. Maar laten we die nu buiten beschouwing laten. Zeg eens: wat doen partijen bij een proces? Wat doen ze anders dan elkaar tegenspreken?

Phaidros: Dat doen ze uiteraard.

Sokrates: Over wat rechtvaardig is en wat niet?

Phaidros: Ja.

Sokrates: Zal dan degene die deze kunst verstaat met precies dezelfde feiten de ene keer niet de schijn wekken

d dat ze juist zijn, en als hem dat beter uitkomt, dat ze onjuist zijn?

Phaidros: Allicht.

Sokrates: En in een openbare bijeenkomst zal hij hetzelfde feit de ene keer de schijn van juistheid verlenen, en een andere keer het tegenovergestelde?

Phaidros: Zo is het.

Sokrates: Weten wij niet dat Zeno, uit Elis, de kunst van het spreken zo goed verstaat, dat het voor zijn toehoorders lijkt alsof dezelfde dingen nu eens gelijk en dan weer ongelijk zijn, dat wat een is, ook veel is en dat wat stil staat, beweegt.

Phaidros: Zeker.

Sokrates: De kunst van het debatteren is dus niet alleen beperkt tot de rechtspraak en tot volksvergaderingen,

- e maar bestaat blijkbaar in alle soorten spreken. Als we het een kunst noemen, is het een en dezelfde kunst die iemand in staat stelt om, waar mogelijk, steeds het gemeenschappelijke in de dingen te vinden. En bovendien aan het licht te brengen waar het gemeenschappelijke aangetoond wordt en waar het verhuld wordt.

Phaidros: Wat bedoelt ge daarmee?

Sokrates: Ik denk dat zo'n spreker van het volgende uitgaat: wanneer is de kans op misleiding groter, wanneer de dingen veel verschillen of weinig?

- 262a *Phaidros:* Weinig.

Sokrates: Van het ene uiterste naar het andere omzwaaien zal minder opvallen wanneer dat niet in een keer gebeurt, maar stapje voor stapje.

Phaidros: Ja, natuurlijk.

Sokrates: Wie dus een ander wil misleiden, maar zelf niet misleid wil worden, moet precies weten waarin de dingen op elkaar lijken en waarin ze verschillen.

Phaidros: Dat spreekt vanzelf.

Sokrates: Als hij over iets bepaalds de waarheid niet weet, zal hij dan toch in andere bekende dingen kunnen herkennen of ze kleine of grote gelijkenis vertonen met wat hij niet kent?

- b *Phaidros:* Onmogelijk.

Sokrates: Wanneer nu mensen een vaag en vertekend beeld hebben van de feiten, dan is het duidelijk dat die verkeerde indruk naar binnen is geslopen door de een of andere gelijkenis.

Phaidros: Ja, zo gaat dat.

Sokrates: Dan verstaat iemand die niet weet wat het wezen van de dingen is, de kunst niet om zijn toehoorders, aan de hand van gelijkenissen, stap voor stap mee te nemen van het ene uiterste naar het andere, zonder zelf van de wijs te raken.

Phaidros: Neen, nooit.

- c *Sokrates:* Wie de waarheid niet kent, maar afgaat op meningen, mijn vriend, zal dus in het spreken een vaardigheid vertonen die min of meer belachelijk aandoet en hij zal onbekwaam blijken.

Phaidros: Dat gevaar loopt hij zeker.

Sokrates: Zullen wij nu eens de toespraak van Lysias, die jij bij je hebt, vergelijken met mijn eigen betoog en zien wat wij in beide wel en niet kunstzinnig kunnen noemen?

Phaidros: Dat zou ik graag willen, want we spreken nu in het wilde weg omdat we geen duidelijke voorbeelden hebben.

Sokrates: Het lijkt wel een gelukkig toeval dat beide betogen een uitgelezen voorbeeld bevatten van de wijze

- d waarop iemand die de waarheid kent, zijn toehoorders kan meevoeren door de gave van het woord. En ik schrijf dat toe, Phaidros, aan de goden die deze plek bevolken. Misschien hebben de vertolkers van de Muzen, die nu boven ons hoofd zingen, ons deze gift wel door inspiratie geschonken. Ik ben immers van mening dat ik geen verstand heb van retorica.

Phaidros: Hoe dan ook, leg nu maar uit wat ge bedoelt.

Sokrates: Vooruit, lees me het begin van Lysias' toespraak nog eens voor.

- e *Phaidros*: 'Ge weet hoe het met mij is gesteld en hoe deze situatie in ons beider voordeel kan worden opgelost. Ik vind dat ge mijn verzoek niet mag weigeren omdat ik toevallig niet op u verliefd ben. Want verliefden krijgen spijt . . .'
- Sokrates*: Stop. Nu moeten we gaan vaststellen wat
- 263a *Phaidros*: Zeker.
- Sokrates*: Welnu, het zal iedereen toch duidelijk zijn dat we het over sommige zaken eens zijn, maar over andere zaken van mening verschillen.
- Phaidros*: Ik denk dat ik het begrijp, maar leg het nog eens uit.
- Sokrates*: Wanneer iemand het over 'ijzer' of 'zilver' heeft, weet dan niet iedereen wat daarmee wordt bedoeld?
- Phaidros*: Zeker.
- Sokrates*: En als iemand de termen 'rechtvaardig' of 'goed' gebruikt? Scheiden onze wegen zich dan niet, en trekken we elkaars opvattingen, en zelfs onze eigen ideeën, niet in twijfel?
- Phaidros*: Zeker.
- b *Sokrates*: Dus in sommige gevallen zullen we het eens zijn en in andere niet?
- Phaidros*: Ongetwijfeld.
- Sokrates*: In welke gevallen worden we nu het gemakkelijkst misleid en komt het op de kunst van het spreken aan?
- Phaidros*: Natuurlijk als we in tweestrijd verkeren.
- Sokrates*: Dan moet iemand die zich wil toeleggen op de kunst van het spreken, dus eerst leren een duidelijk onderscheid te maken tussen die dingen waarover de mensen onmogelijk zekerheid kunnen hebben en die waarover ze wel zekerheid bezitten. En ook moet hij de kenmerken van beide leren kennen.
- c *Phaidros*: Wie dat heeft bereikt, heeft zich een belangrijk inzicht verworven, Sokrates.
- Sokrates*: Ik denk dat hij dan in geen enkele situatie meer in het duister tast, maar haarscherp ziet tot welke van beide categorieën het onderwerp behoort waarover hij wil spreken.
- Phaidros*: Dat spreekt vanzelf.
- Sokrates*: Welnu, behoort de Liefde tot de omstreden of niet-omstreden onderwerpen?
- Phaidros*: Vast en zeker tot de omstreden onderwerpen. Dat vindt gij toch ook als de Liefde u ingeeft wat ge net over haar hebt gezegd, namelijk dat die Liefde schadelijk is voor minnaar en beminde, en tegelijkertijd de grootste zegen brengt die een mens ten deel kan vallen.
- d *Sokrates*: Uitstekend gesproken. Maar vertel ook - want in mijn enthousiasme ben ik het helemaal vergeten - of ik in het begin van mijn verhaal een definitie van Liefde heb gegeven.
- Phaidros*: Bij Zeus, ja, en zo goed dat er geen speld tussen te krijgen was.
- Sokrates*: Ach, hoeveel bedrevener in de kunst van het spreken zijn de Nymphen, de dochters van Acheloos en Pan, de zoon van Hermes, dan Lysias, de zoon van Kephalos! Of spreek ik onzin en dwong ook Lysias ons in het begin van zijn verhaal over de Liefde, mee te gaan in die ene bepaalde opvatting van de Liefde, die hij verkoos, en baseerde hij daarop vervolgens de hele opbouw en het slot van het verdere betoog? Zullen we het begin van zijn verhaal nog eens opnieuw lezen?
- e *Phaidros*: Zoals ge wilt. Maar wat ge zoekt zult ge daar niet vinden.
- Sokrates*: Lees, opdat ik zijn eigen woorden hoor.
- Phaidros*: 'Ge weet hoe het met mij is gesteld en hoe deze situatie in ons beider voordeel kan worden opgelost. Ik vind dat ge mijn verzoek niet mag weigeren [264a]

omdat ik toevallig niet op u verliefd ben. Want verliefden krijgen spijt van hun avances, zodra hun hartstocht is bekoeld.'

Sokrates: Hij schijnt helemaal niet te doen wat wij verlangen, want hij begint zijn betoog niet eens bij het begin, maar bij het einde, om er zich dan van achter naar voren door te werken. Hij begint namelijk met de dingen die de minnaar tot besluit tegen zijn liefje zou zeggen. Of zie ik het verkeerd, mijn beste Phaidros?

b *Phaidros:* Het zijn inderdaad slotwoorden, Sokrates.

Sokrates: En hoe staat het met de rest? Lijkt het niet of er met de andere delen van het verhaal lukraak is omgesprongen? Of blijkt ergens een dwingende reden waarom aan het tweede inderdaad de tweede plaats toekomt, of dat er een reden is dat enig ander deel daar en nergens anders moet staan? Ik heb er geen verstand van, hoor, maar volgens mij heeft de schrijver plompverloren gezegd wat hem inviel. Ken jij misschien een retorische noodzaak waarom hij de onderwerpen in deze volgorde heeft geplaatst?

c *Phaidros:* Aardig van u om te denken dat ik slim genoeg ben om zijn beweegredenen precies te doorzien.

Sokrates: Maar ik denk dat je het er toch wel mee eens kunt zijn dat elk betoog - net als een levend wezen - als een zelfstandig lichaam moet zijn opgebouwd, van top tot teen en met een romp en ledematen die zijn afgestemd op elkaar en op het geheel.

Phaidros: Hoe kan het anders.

Sokrates: Bekijk nu eens of de redevoering van je vriend deze opbouw heeft, of een andere. Je zult merken dat deze niet verschilt van het epigram dat, naar men zegt, op het graf van Midas uit Phrygie staat.

d *Phaidros:* Wat is dat voor een epigram, en wat is er voor bijzonders mee?

Sokrates: Het luidt zo:

'Ik ben een bronzen maagd, geplaatst op Midas' graf. Zolang er water stroomt en hoge bomen groene bladen maken, zolang verwijl ik op de grafsteen van de diepbetreurde en meld voorbijgangers dat Midas hier begraven werd'.

e Je ziet wel in, veronderstel ik, dat het geen enkel verschil maakt, welke regel het eerst of het laatst wordt gelezen.

Phaidros: Ge steekt de draak met ons gesprek, Sokrates.

Sokrates: We zullen Lysias' verhaal dan maar laten rusten om te voorkomen dat je je boos maakt. Het lijkt mij dat er in dat verhaal veel voorbeelden staan die ongeschikt zijn om na te volgen, maar iemand die ze bestudeert wel veel kunnen leren. Laten we dus terugkeren naar ons eigen betoog. Ik geloof dat daarin veel aanwezig is wat voor mensen die zich met retorica bezighouden,

265a de moeite van het overwegen waard is.

Phaidros: Wat bedoelt ge?

Sokrates: Onze betogen bestrijden elkaar. In het ene wordt beweerd, dat de minnaar begunstigd moet worden, en in het andere dat degene die niet bemint, het meest in de gunst is.

Phaidros: En beide verhalen klonken heel overtuigend.

Sokrates: Ik verwachtte dat je ronduit zou zeggen dat het waanzinnig is. Want zeiden we niet dat liefde ook een vorm van vervoering is?

Phaidros: Jazeker.

Sokrates: En ook dat er twee soorten vervoering zijn: een die voortkomt uit menselijke zwakte, en een die oprijst als men door de goden uit zijn gewone doen wordt gehaald.

b *Phaidros:* Zeker.

Sokrates: De goddelijke vervoering verdeelden wij in vier categorieën, behorend bij vier goden. De profetie schreven wij toe aan de inspiratie van Apollo; de mystieke bezetenheid aan Dionysos; de dichterlijke aan de Muzen en de vierde - de

- liefdesvervoering - aan Aphrodite en Eros. Deze laatste vonden wij de edelste. Ik weet niet in hoeverre wij bij het weergeven van de hartstochtelijke liefde iets van de waarheid hebben aangeroerd of wellicht op een dwaalspoor zijn geraakt. Door vervoering en hartstocht door elkaar te halen, kwamen
- c we tot een wel aardig klinkend verhaal en bij wijze van eerbetoon, Phaidros, dichtten we vervolgens een soort mythische lofzang op mijn en jouw heer en meester, de Liefde, Eros, de hoeder van schone jongelingen.
Phaidros: Het deed me echt plezier ernaar te luisteren.
Sokrates: Laten wij nu daar de draad weer opnemen om te zien hoe ons betoog omsloeg van blaam naar lof.
Phaidros: Wat bedoelt ge?
Sokrates: Ons hele betoog was eigenlijk een spelletje.
- d Maar uit wat daar tussen neus en lippen door ter sprake kwam, komen toch wel twee principes naar voren, waarvan ik de betekenis graag zou willen begrijpen.
Phaidros: Welke dan?
Sokrates: Het overzien en onder een noemer brengen van gegevens die los van elkaar staan, zodat de spreker elk onderwerp dat hij wil uitleggen, in een definitie kan vatten. Datzelfde deden wij met het onderwerp Liefde. We gaven een definitie van wat Liefde is, goed of fout, het doet er niet toe. In ieder geval kreeg het betoog hierdoor helderheid en samenhang.
Phaidros: Wat is het tweede principe, Sokrates?
- e *Sokrates*: Een begrip weer te ontleden langs natuurlijke geledingen, zonder daarbij - als een echte slager - iets te forceren of te breken. De twee betogen van zoeven hadden ondoordachtheid als gemeenschappelijk uitgangspunt en vervolgens verdeelden zij het principe van vervoering, dat in oorsprong enkelvoudig in ons ontstaat, in tweeen. Net zoals het lichaam, dat vanuit zijn ondeelbaarheid
- 266a wordt onderscheiden in twee helften, links en rechts, met elk weer delen die dezelfde naam dragen. In het eerste verhaal werd het linkerdeel afzonderlijk beschouwd, waarbij de delen steeds verder werden ontleed, totdat een soort linkshandige Liefde werd opgediept, waar men terecht smalend over kan spreken. Maar in het andere verhaal, dat ons naar de rechterzijde van de vervoering bracht, werd ook Liefde aangetroffen,
- b maar dan de goddelijke, een Liefde die ons vol lof wordt voorgehouden als de oorzaak van onze grootste zegeningen.
Phaidros: Ge slaat de spijker op de kop.
Sokrates: Zelf, Phaidros, ben ik een liefhebber van dit uitpluizen en aan elkaar knopen. Het stelt mij in staat te spreken en te denken. En als ik van iemand anders vermoed, dat hij de natuurlijkheid kan inzien van veelheid in eenheid en eenheid in veelheid, dan volg ik hem en 'wandel in zijn voetsporen als was hij een god'. En de
- c hemel mag weten of ik degenen die dat kunnen, al dan niet terecht de naam van dialectici heb gegeven. Maar zeg me nu eens hoe we jouw en Lysias' leerlingen moeten noemen. Of is dit nu soms de retorica, waardoor Thrasimachos en consorten listige sprekers zijn geworden, en leren ze dit aan iedereen die bereid is hen te betalen als vorsten?
Phaidros: Vorstelijk zijn ze wel, maar in de dingen waarover gij vragen stelt hebben zij geen ervaring. Ik denk overigens dat ge die eerste betoogtrant met het woord dialectiek de juiste benaming geeft, maar van de retorica hebben we nog steeds geen duidelijk begrip.
- d *Sokrates*: Hoe bedoel je dat? Zou er soms iets waardevols kunnen bestaan, dat niet onder onze beschrijving valt en toch kunst genoemd wordt? Dan wordt het de hoogste

tijd dat jij en ik onder woorden brengen wat er nog meer onder retorica valt dat nog niet door ons is genoemd.

Phaidros: En dat is heel wat, Sokrates. Het staat in de boeken die zijn geschreven over de kunst van het spreken.

Sokrates: Ja, dat is waar ook. Er zal eerst wel een inleiding komen, zoals aan het begin van een redevoering. Een lokkertje zogezegd.

Phaidros: Ja.

- e *Sokrates:* Dan komt er een uiteenzetting over de verschillende standpunten, ten derde het feitenmateriaal en ten vierde de visie van de spreker. Dan is er nog zoiets als staving en herstaving, zoals die briljante woordkunstenaar uit Byzantium dat noemt.

Phaidros: Ge bedoelt de brave Theodoros?

Sokrates: Wie anders? En hij geeft ook aan hoe iets

- 267a weerlegd en nog eens weerlegd moet worden, zowel in een beschuldiging als in een verdediging. En zullen wij dan ook niet de beroemde Evenos uit Pari ten tonele voeren, die als eerste de zijdelingse verdachtmaking en zijdelingse lof introduceerde? Er zijn er die zeggen dat hij zelfs de bedekte kritiek in versvorm goot, zodat deze beter in de herinnering bleef hangen. Een slimme kerel! En moeten wij dan Tisias en Gorgias overslaan, sprekers die ontdekten, dat ideeën meer op prijs gesteld worden dan de waarheid; die door de macht van het woord kleine dingen groot en grote dingen klein lijken

- b te maken; die het moderne in ouderwetse termen kunnen gieten en omgekeerd en die voor elk onderwerp de beknoptheid en de breedsprakigheid hebben uitgevonden? Toen Prodikos dat een keer van mij hoorde, moest hij lachen en zei, dat hij zelf de ware kunst van het spreken had uitgevonden: niet te lang en niet te kort, maar precies de juiste maat.

Phaidros: Die ongelooflijk knappe Prodikos toch!

Sokrates: En Hippias dan, de man uit Elis? Die zal het, denk ik, wel met hem eens zijn.

Phaidros: Zeker.

Sokrates: Wat zullen wij zeggen van Polos en zijn opsomming van geleerde termen, zoals diplasiologie, gnomologie

- c en iconologie; woorden die hem door Likymnios ingegeven zijn om er zijn dichterlijke taal mee op te sieren.

Phaidros: En Protagoras, Sokrates, hield die zich ook niet met dit soort dingen bezig?

Sokrates: Ja, mijn jongen, met de zogenaamde orthoepie en met allerlei ander fraais. De klacht van de Chalcedonier was, denk ik, dat hij de kunst verstond jammerende en meewarige toespraken te houden over onderwerpen als ouderdom en gebrek. Naar hij zelf zei, was

- d hij een meester in het ophitsen van de massa om deze daarna met bezwerende woorden weer te sussen. Als geen ander zag hij kans om eerst een sfeer van verdachtmaking op te roepen en die vervolgens op de een of andere manier weer te ontzenuwen.

Over de afsluiting van een redevoering lijken allen het eens te zijn. Alleen spreken sommigen over recapitulatie, terwijl anderen het weer anders noemen.

- e *Phaidros:* Bedoelt ge om aan het eind van een redevoering de belangrijkste punten te herhalen om de toehoorders een overzicht te geven?

Sokrates: Precies. Heb jij soms nog iets toe te voegen aan de kunst van het spreken?

Phaidros: Kleinigheden die het vermelden niet waard zijn.

- 268a *Sokrates:* Laten wij die dan overslaan en ons bepalen tot het belangrijkste: in hoeverre en wanneer heeft deze kunst macht?

Phaidros: Vooral in openbare vergaderingen heeft ze grote macht.

Sokrates: Dat is zo, maar kijk nu ook eens, rakker, of jij niet net als ik de indruk hebt dat hun web gaten vertoont.

Phaidros: Geef eens een voorbeeld.

Sokrates: Als iemand naar je vriend Eryximachos of naar diens vader Akoumenos zou gaan met de mededeling: ik weet een middel waarmee ik lichamen kan verwarmen

- b of laten afkoelen als ik dat wil, of laten spuwen of ontlasten en al dat soort dingen. En daarom acht ik mijzelf een geneesheer en in staat een ander wie ik mijn kennis overdraag, ook tot geneesheer te maken. Wat zouden zij daarop zeggen, denk je?

Phaidros: Zij zouden hem zeker vragen of hij ook wist wie hij die behandeling moest geven, wanneer en voor hoe lang.

Sokrates: Als hij dan zou antwoorden: geen idee, maar

- c ik geloof dat degene die de kunst van mij geleerd heeft uit zichzelf wel in staat is te doen waar ge naar vraagt.

Phaidros: Volgens mij zouden zij zeggen dat de man gek is en zich inbeeldt een arts te zijn omdat hij toevallig iets in een boek heeft gelezen of wat medicijnen heeft gevonden, hoewel hij er geen verstand van heeft.

Sokrates: En wat dan als iemand naar Sophokles of Euripides toekomt en zegt dat hij stukken kan schrijven: uitvoerige over een onbeduidend onderwerp en zeer korte over een belangrijke zaak, meewarige, maar ook angstaanjagende en dreigende, of noem maar op, en

- d dat hij dus vindt dat hij door deze dingen te onderwijzen de kunst van het tragedieschrijven doorgeeft?

Phaidros: Beste Sokrates, die zouden denkkelijk ook smalend lachen wanneer iemand kennelijk denkt dat een tragedie uit niets anders bestaat dan een juiste onderlinge rangschikking van de delen tot een organisch geheel.

Sokrates: Maar ze zouden hem dat niet grofweg voor de voeten gooien, denk ik, maar het meer doen op de manier van een musicus die een man tegenkomt, die meent iets van muziek te weten, omdat hij toevallig

- e de hoogste en de laagste toon kan aanslaan. Hij zou niet botweg zeggen: 'Sukkel, je bent niet goed bij je hoofd', maar hij zou liever zeggen - want hij is een musicus - 'Mijn beste, natuurlijk moet iemand die zich in de muziek wil verdiepen deze dingen weten, maar dat wil nog niet zeggen dat iemand die uw kennis bezit, ook werkelijk een musicus is. De onontbeerlijke grondslagen van de harmonieleer kent ge wel, maar de harmonie zelf niet.

Phaidros: Heel juist.

- 269a *Sokrates:* Zou dus Sophokles tegen de persoon in kwestie kunnen zeggen dat hij wel blijkt geeft iets van de beginselen van de tragedie te kennen, maar toneel als geheel niet, en zo zou Akoumenos kunnen antwoorden dat hij wel iets van de beginselen van de geneeskunde kent, maar de geneeskunde zelf niet.

Phaidros: Daar ben ik het volledig mee eens.

Sokrates: Welnu. Stel dat de zoetgevooisde Adrastos of Perikles ons hadden horen spreken over de prachtige vaardigheden waar wij het over hadden, over bondigheid en het gebruik van beeldspraak en alle andere vaardigheden waarvan wij zeiden dat wij ze een voor een moeten onderzoeken. Als iemand in woord en geschrift beweert dat de som van deze bekwaamheden retorica is, zouden zij dan hem niet net zo hard en met even scherpe

- b woorden aanvallen als wij dat deden? Of zouden zij, die immers wijzer zijn dan wij, ons het zwijgen opleggen en ons als volgt toespreken: 'Phaidros en Sokrates, laten we ons niet opwinden, maar er begrip voor hebben dat sommige mensen die niet onderlegd zijn in dialectiek, niet in staat zijn te begrijpen wat retorica is. Zij denken

het te weten zodra zij over de vaardigheden beschikken die men ervoor nodig heeft. Wij moeten hun dat vergeven, zoals wij hun ook het waanidee moeten vergeven dat zij anderen retorica kunnen onderwijzen door hun

- c die vaardigheden bij te brengen. Ook moeten we het hun vergeven als ze ten onrechte denken dat het met overtuiging naar voren brengen van al die verschillende mogelijkheden en deze tot eenheid brengen, dingen van ondergeschikt belang zijn, waar hun leerlingen zelf maar achter moeten komen.'

Phaidros: Wat ge nu aangeeft, Sokrates, lijkt inderdaad wel op de kunst die de mensen als retorica onderwijzen en beschrijven. Ik denk dat ge de waarheid hebt gesproken.

- d Maar hoe en van wie zou men dan de ware kunst van het spreken en overtuigen kunnen leren?

Sokrates: Om dat te bereiken, beste Phaidros, om de beste redenaar te worden, gaat het zeker net als met andere dingen. Want als ge een natuurlijke aanleg voor retorica hebt, dan wordt ge een goed redenaar als ge aan die begaafdheid kennis en ervaring toevoegt. Voor zover die ontbreken, zal onvolmaaktheid het gevolg zijn. Maar als het om de techniek gaat, lijkt me de methode waarvan Lysias en Thrasymachos zich bedienen, niet de beste.

Phaidros: Welke is dat dan wel?

- e *Sokrates*: Het lijkt me redelijk om Perikles in de kunst van de retorica de hoogste kwaliteiten toe te dichten.

Phaidros: Waarom?

- 270a *Sokrates*: Alle grote uitingen van kunst vragen voortdurend om een filosofische bespiegeling van hun scheppingsproces. Want het verhevene en volmaakte komt daar steeds uit voort. En dat is nu precies wat Perikles nog aan zijn natuurtalent wist toe te voegen. Want ik meen te weten dat hij door zijn omgang met Anaxagoras - een man met vergelijkbare kwaliteiten - doordrongen werd met opvattingen van hoog niveau en dat hij van alles te weten kwam over zin en onzin, onderwerpen waaraan Anaxagoras veel aandacht besteedde. En dit kwam hem juist van pas bij de retorica.

Phaidros: Wat bedoelt ge hiermee?

- b *Sokrates*: Dat de methode van de geneeskunde dezelfde is als die van de retorica.

Phaidros: Hoezo dan?

Sokrates: Bij de geneeskunde gaat het er om de ware aard van het lichaam bloot te leggen en bij de retorica om die van de ziel, als je tenminste geen genoeg wilt nemen met een aanpak die louter op gewoonte gebaseerd is. Dan zul je ook in staat zijn het fysieke lichaam gezond te maken met voedsel en medicijnen; of in het andere geval: de geest door woord en daad te inspireren tot het praktische geloof in een deugdzzaam leven.

Phaidros: Dat kon wel eens waar zijn, Sokrates.

- c *Sokrates*: En kan men zich een bruikbaar inzicht verschaffen in de essentie van de geest, zonder zich een beeld te vormen van de essentie van het geheel?

Phaidros: Als we enig geloof mogen hechten aan Hippokrates uit de school van Asklepios, komen we zonder dat over het lichaam niets te weten.

Sokrates: Wel, mijn beste, daar heeft hij gelijk in. Maar ga behalve bij Asklepios ook bij je eigen verstand te rade of dit klopt.

Phaidros: Goed.

- d *Sokrates*: Ga dan na wat Hippokrates en jouw verstand je te zeggen hebben over de essentie. Moeten we ons er niet als volgt mee bezighouden: eerst nagaan of datgene waarin we ons willen bekwamen, enkel- dan wel meervoudig is. Vervolgens, als het enkelvoudig is, moeten we de kracht ervan bestuderen, nagaan of het ergens kracht op uitoefent dan wel ergens zijn kracht aan ontleent; en lijkt het meervoudig,

dan dienen de delen beschreven te worden, en van ieder deel vervolgens bekeken waar het kracht op uitoefent dan wel waar het kracht aan ontleent.

Phaidros: Daar lijkt het wel op, Sokrates.

- e *Sokrates*: Een benadering zonder dit te doen lijkt me als de gang van een blinde. Maar niet vergelijkbaar met een dove of blinde is hij die, wat het ook zijn mag, systematisch te werk gaat. En het zal duidelijk zijn, dat wie anderen volgens beproefde wetenschappelijke methoden onderwijst in de retorica, heel precies de ware aard zal bloot leggen van datgene waarover hij spreekt. En dat moet toch alles zijn wat beziel is.

Phaidros: Ja.

- 271a *Sokrates*: Is het dan niet duidelijk dat hij daar alles op moet richten om zo de noodzakelijke overtuigingskracht te vinden?

Phaidros: Ja.

Sokrates: Dan moet het toch duidelijk zijn, dat Thrasymachos en ieder ander die serieus retorica-onderwijs wil geven, eerst met de grootst mogelijke nauwgezetheid de ziel zal moeten beschrijven, om te zien of die enkelvoudig is en gelijksoortig of, zoals de fysieke wereld, veelsoortig. Want zo zouden we de essentie aantonen, spraken we af.

Phaidros: Zeker.

Sokrates: Vervolgens waar de ziel kracht op uitoefent, dan wel kracht aan ontleent.

Phaidros: Natuurlijk.

- b *Sokrates*: In de derde plaats zal hij het soort woorden en het soort zielen onderscheiden, de diverse effecten uitleggen en de oorzaken daarvan aangeven, om zo elk effect te kunnen koppelen aan een ziel en te laten zien, in hoeverre de ene ziel noodgedwongen moet worden overtuigd met een bepaalde betoogtrant en de andere juist niet.

Phaidros: Zo lijkt het me het allerbeste.

Sokrates: Zo en niet anders, mijn beste, dienen teksten te worden behandeld, ongeacht hun onderwerp. Maar

- c de leermeesters van nu, naar wie je hebt geluisterd, zijn er zelfs meester in om met groot vertoon van vaardigheid dat te verbergen waar ze alles van weten en waar het juist om gaat: de ziel. Tenzij zij in woord en geschrift onze methode gaan volgen, moeten wij niet geloven in enige werkelijke kwaliteit van hun geschriften.

Phaidros: Hoe is onze methode dan?

Sokrates: Het is niet gemakkelijk om dat precies onder woorden te brengen. Maar voorzover dat mogelijk is, wil ik wel zeggen hoe iemand moet schrijven volgens de regels van de kunst.

Phaidros: Doe dat maar.

Sokrates: Het woord heeft de eigenschap aantrekkingskracht uit te oefenen op een ziel, maar dan moet de redenaar

- d in spe wel de verschillende verschijningsvormen van de ziel kunnen herkennen. Ze zijn talrijk en van uiteenlopende kwaliteit. Tengevolge daarvan zijn de mensen zeer verschillend en al deze verschillen moet hij weten te onderscheiden. Daarnaast zijn er de meest uiteenlopende manieren van spreken. De ene mens wordt gemakkelijk overtuigd door een argument als het op een bepaalde manier wordt verwoord, maar een ander wordt met datzelfde argument niet van zijn stuk gebracht. Een redenaar moet dit alles goed weten om het in praktijk

- e te kunnen waarnemen en daarnaar te handelen, anders is zijn opleiding voor niets geweest. Wanneer hij eenmaal goed geleerd heeft hoe verschillende mensen kunnen

- worden overtuigd, dan moet hij in staat zijn degene die hij in het dagelijks leven ontmoet, te doorzien en vast te stellen waarvoor deze ontvankelijk is. Eens heeft hij
- 272a daarin les gekregen, maar hij moet op het juiste moment het juiste woord voor de juiste man weten te treffen om te overtuigen. Tevens moet hij het juiste moment weten om te spreken of te zwijgen, hij moet weten wanneer het wel en niet passend is om kort te zijn, en wanneer medelijden of verontwaardiging te tonen, kortom hij moet met deze kennis kunnen omgaan in alle retorische vormen die hij heeft geleerd. Als hij dat beheerst, is zijn
- b kunde volmaakt, eerder niet. Maar als iemand - sprekend, onderwijzend of schrijvend - ook maar een steek laat vallen en toch beweert dat hij spreekt volgens de regels van de kunst, dan is hij die hem niet gelooft, degene die beter weet. Onze schrijver zal nu misschien zeggen: Jullie vinden dus, Phaidros en Sokrates, dat het zo moet of moeten we nog aandacht besteden aan andere retorische methoden?
- Phaidros*: Het kan onmogelijk anders, Sokrates, hoewel . . . het is geen kleinigheid.
Sokrates: Dat is waar. Daarom moeten we onze argumenten ook van alle kanten bekijken om te zien of er
- c niet eenvoudiger en kortere manieren zijn om ons doel te bereiken, zodat we niet voor niets een lange moeizame omweg maken, terwijl er een korte gemakkelijke weg is. Maar kijk eens of je nu niet meteen een methode te binnen schiet, die je van Lysias of iemand anders hebt gehoord.
- Phaidros*: Dat zou ik best willen, maar er schiet me niets te binnen.
Sokrates: Zal ik dan eens iets vertellen wat ik heb gehoord van mensen die er verstand van hebben?
Phaidros: Graag.
Sokrates: Het spreekwoord zegt immers, Phaidros, dat het rechtvaardig is ook de zaak van de boze wolf te bepleiten.
- d *Phaidros*: Doe dat dan maar.
Sokrates: Welnu, zij beweren dat men niet zo hoogdravend hoeft te zijn en het ook niet zo ver hoeft te zoeken. Want, zoals ik in het begin al zei, wie een goede redenaar wil worden kan uitstekend buiten de waarheid - of het nu gaat om rechtvaardigheid en goedheid, of om rechtvaardige en goede mensen, die dat van nature zijn of door opvoeding. Want in rechtszalen bekommert niemand zich ook maar in de verste verte om de waarheid
- e in deze dingen, maar wel om wat overtuigt. En dat is dan wat waar lijkt; daarop moet de aankomende redenaar zijn aandacht richten. Soms - wanneer de werkelijke feiten niet aannemelijk zijn - moet men immers niet die noemen, maar alleen wat waarschijnlijk is. Dat geldt zowel voor aanklagers als voor verdedigers. De spreker moet zich volledig richten op waarschijnlijkheden en
- 273a met zijn woordenvloed zegt hij de waarheid vaarwel. De kunst is nu juist, dit principe van begin tot eind door te voeren.
- Phaidros*: Datzelfde, Sokrates, zeggen ook zij die beweren de kunst van het spreken te beheersen. Ik herinner mij dat wij daar voorheen kort over gesproken hebben, maar het blijkt voor de kenners van groot belang.
Sokrates: Bij Tisias bijvoorbeeld, die je zo nauwgezet
- b hebt bestudeerd. Laat Tisias ons nu eens vertellen of de massa gelooft in wat waarschijnlijk is.
- Phaidros*: Hij zegt van wel.
Sokrates: Toen hij deze slimme en kunstige definitie had gevonden, gaf hij, geloof ik, het volgende voorbeeld: Een kleine en dappere man slaat een krachtige lafaard neer en neemt deze zijn mantel of iets anders af. Als zij dan voor het gerecht worden gebracht,

zal geen van beide partijen de waarheid spreken. De lafaard zal niet zeggen dat zij maar met zijn tweeën waren en de ander zal als argument aanvoeren: Hoe zou ik, klein als ik

- c ben, het tegen zo'n kerel kunnen opnemen? De eerste zal zijn lafheid niet toegeven, maar proberen een andere leugen te bedenken en zo zijn tegenstander misschien zelfs in de kaart spelen. En er zijn nog andere soortgelijke foefjes die voor de kunst van het spreken worden aanbevolen. Of niet soms, Phaidros?

Phaidros: Ja, zeker.

Sokrates: Mijn hemel, Tisias blijkt daar een ontzaglijk mysterieuze kunst te hebben ontdekt; of een ander dan Tisias, wie het ook is of waar hij ook vandaan mag komen. Wel, mijn vriend, zullen wij Tisias' woorden weerleggen of niet?

- d *Phaidros:* Hoe dan?

Sokrates: Wel, als volgt: een poosje geleden, Tisias, voor uw komst, spraken wij er net over dat die waarschijnlijkheid waar gij op doelt, juist door haar gelijkenis met de waarheid zo bij de goegemeente is ingeslagen. Maar wij zeiden zoeven dat hij die de waarheid kent, overal het best weet te herkennen wat op waarheid lijkt. En als gij iets anders kunt zeggen over de retorica, dan zullen wij naar u luisteren. Zo niet, dan blijven wij vertrouwen op wat we nu zeiden, namelijk dat een man nooit een bekwaam spreker kan worden binnen de

- e grenzen van het menselijk vermogen, tenzij hij rekening houdt met de aard van zijn toehoorders en in staat is alle dingen naar soort te onderscheiden en alle aparte dingen in een begrip samen te vatten. En die bekwaamheid zal hij nooit krijgen zonder heel wat inspanning. Die inspanning moet hij zich als wijs man overigens niet getroosten terwille van het spreken en optreden voor

274a mensen, maar om naar beste weten te kunnen spreken en handelen op een wijze die de goden behaagt. Want wijzere mannen dan wij, Tisias, zeggen dat een verstandig man niet zijn medeslaven moet behagen - tenzij als bijkomstigheid - maar zijn goede en nobele meester. Wees daarom niet verwonderd als de weg lang is, hij wordt immers afgelegd terwille van een groots doel en niet voor wat gij beoogt. Maar - het betoog zegt het al - toch zal, voor wie dat wil, ook uw doel op die manier het best worden bereikt.

Phaidros: Zoals gij het beschrijft, lijkt het mij heel mooi, Sokrates. Waren we nu ook maar in staat om zo te handelen.

Sokrates: Is het niet terecht om het goede en schone

- b na te streven, wat er ook voor beproevingen op onze weg komen?

Phaidros: Zeker.

Sokrates: Welnu, wat er nu is gezegd over de kunst van het spreken, wat het wel is en wat niet, moet voldoende zijn.

Phaidros: Zeker.

Sokrates: Dan rest ons te bespreken, wat bij het schrijven op zijn plaats is of misplaatst en hoe men daarmee schoonheid of juist het tegendeel bereikt.

Phaidros: Inderdaad.

- c *Sokrates:* Ik kan alleen maar vertellen wat ik vernam van de oude wijzen, die zelf natuurlijk wel weten wat waar is. Maar wanneer wij dat zelf kunnen ontdekken, wat zullen we ons dan bekommeren om wat de mensen denken, vind je ook niet?

Phaidros: Een absurde vraag! Maar vertel toch eens wat ge hebt gehoord.

Sokrates: Men vertelde mij dat een van de oude goden van Egypte eens in Naucratis was. Het was de god die Theuth genoemd wordt en waaraan de ibis is gewijd. Hij was het die voor het eerst het getal en de rekenkunde uitvond, en ook de meetkunde en de astronomie, het

- d dam- en dobbelspel, maar zijn belangrijkste vinding was het schrift. Nu was in die tijd Thamos koning over geheel Egypte. Hij woonde in de grote stad van OpperEgypte, die door de Grieken het Egyptische Thebegoemd wordt. Het volk vereerde hem als de god Ammon. Theuth kwam bij deze koning zijn uitvindingen laten zien en hij zei dat deze aan de Egyptenaren doorgegeven zouden moeten worden. Maar koning Thamos vroeg hem naar het nut van iedere vinding en
- e hij knikte goedkeurend of afkeurend al naar gelang hij het met de uitleg eens was of niet. Volgens het verhaal had Thamos veel commentaar op de goede en slechte aspecten van iedere vinding, te veel om op te noemen! Toen zij aan het schrift toekwamen, zei Theuth: 'Dit o koning, is de kunst die zal maken dat de Egyptenaren wijzer worden en dat hun geheugen gescherpt wordt, want deze vinding is een tovermiddel voor geheugen en wijsheid'. Maar koning Thamos antwoordde: 'O, zeer vindingrijke Theuth, de een is in staat uitvindingen te doen, maar door de ander moet beoordeeld worden hoe schadelijk of nuttig deze vindingen zijn voor diegenen die er gebruik van zullen maken. Dat geldt ook voor u als vader van het schrift; uit liefde voor uw vinding
- 275a schrijft ge er een kwaliteit aan toe die deze niet heeft. Uw vinding zal immers vergetelheid brengen in de geest van hen die er gebruik van zullen maken, omdat zij dan hun geheugen niet meer oefenen. Want door hun vertrouwen in het schrift te stellen, zoeken zij met behulp van vreemde tekens hun geheugen buiten zichzelf en niet, door het oefenen van hun eigen herinnering, binnen zichzelf. Gij hebt dus niet een middel tot herinneren gevonden, maar tot onthouden. Gij verschaft uw leerlingen de schijn van wijsheid, maar niet de waarheid. Want als zij veel hebben gelezen zonder onderricht, zullen zij de indruk maken veel te weten, terwijl zij in
- b feite onwetend zijn en ook lastig in de omgang, omdat zij in plaats van wijs waanwijs zijn geworden.'
- Phaidros*: Wat gemakkelijk dist ge de verhalen uit Egypte op, Sokrates, of uit welk ander land ge maar wenst!
- Sokrates*: Er wordt gezegd, mijn vriend, dat de woorden van de eik in het heiligdom van Zeus in Dodona de eerste voorspellende boodschappen waren. De mensen uit die tijd, die niet zo geleerd waren als jullie jongens, hadden er vrede mee in alle eenvoud te luisteren naar een eik of een steen, zolang hij maar de waarheid sprak. Maar
- c voor jullie maakt het wellicht een heel verschil wie er spreekt en waar hij vandaan komt. Men kijkt immers niet uitsluitend naar de waarheid of onwaarheid van het gesprokene.
- Phaidros*: Dat verwijt is terecht. En ik denk, dat het met het schrift precies is zoals die Thebaan zegt.
- Sokrates*: Wie dus denkt, dat hij kunst kan doorgeven door haar op schrift te stellen of in die vorm te ontvangen, in de veronderstelling dat het vastgelegde voor eens en voor altijd geldt, die mens is wel erg naief en heeft
- d werkelijk geen weet van de voorspelling van Ammon. Hij moet dan wel denken, dat het geschreven woord nog voor iets anders dient dan dit ene: herinnering wekken bij degene die weet waar het geschrevene over gaat.
- Phaidros*: Heel juist.
- Sokrates*: Want het schrift heeft dezelfde merkwaardige eigenschap, Phaidros, als de schilderkunst. De voortbrengselen daarvan staan immers levensecht afgebeeld, maar als je ze iets vraagt, zwijgen ze als het graf. Zo is het met woorden ook. Je zou denken dat ze spreken vanuit een zeker begrip, maar als je ze vraagt wat ze te zeggen hebben, dan herhalen zij alleen zichzelf. En ieder woord dat eenmaal is vastgelegd, gaat van mond tot

- e mond, zowel onder mensen die weten wat ze zeggen, als onder mensen die er niets van begrijpen. Ook weet het woord zelf niet wie het moet aanspreken en wie niet. Wanneer het woord verkeerd wordt gebruikt en ten onrechte versmaad, dan heeft het de hulp van zijn schepper nodig, want het is zelf niet bij machte zich te beschermen of te verdedigen.
Phaidros: Ook daarin hebt ge volkomen gelijk.
- 276a *Sokrates*: Laten wij nu eens kijken of er niet een manier van spreken bestaat die hieraan verwant is, maar van nobeler herkomst en veel beter en krachtiger.
Phaidros: Welke manier is dat en hoe ontstaat deze?
Sokrates: Ik bedoel het verwoorden dat op intelligentie stoelt en dat in de ziel van de leerling gegrift staat. Dit is in staat zichzelf te verdedigen en weet tot wie te spreken en tegen wie te zwijgen.
Phaidros: Ge bedoelt het levende en bezielde woord van iemand die inzicht heeft en waarvan het geschreven woord met recht een weerglans kan worden genoemd?
- b *Sokrates*: Precies. Vertel nu eens. Zou een verstandige boer, die hart heeft voor zijn zaden en die vrucht wil laten dragen, ze in alle ernst in de hitte van de zomer in Adonis' tuin planten om te genieten van hun schoonheid, die binnen acht dagen zichtbaar wordt? En als hij dat al doet, dan zou het alleen voor de aardigheid en ter gelegenheid van het feest van Adonis zijn. Maar wanneer het hem ernst is en niet om een spelletje gaat, dan zal hij met zijn kennis van de landbouw op het juiste tijdstip en op de juiste plaats zaaien en blij zijn als de zaden die hij heeft gezaaid, in de achtste maand tot volle wasdom komen!
- c *Phaidros*: Wat ge zegt, Sokrates. In het ene geval is het ernst, in het andere alleen maar voor de aardigheid.
Sokrates: Zal dan iemand die kennis bezit over rechtvaardigheid, schoonheid en goedheid, minder verstandig omgaan met zijn zaad van kennis dan de boer met zijn kennis van zaden?
Phaidros: Zeker niet.
Sokrates: Hij zal dan ook beslist zijn kennis niet in 'zwart water' opschrijven en met zijn pen woorden rondstrooien die niet voor zichzelf spreken, noch de waarheid verkondigen.
Phaidros: Neen, dat is niet waarschijnlijk.
- d *Sokrates*: Precies. Maar in de tuin der letteren zal hij wel voor zijn plezier zaaien en schrijven. En wat hij zal schrijven, zal hij zorgzaam bewaren voor zichzelf en voor eenieder die dezelfde weg gaat als hij; als een geheugensteun voor de vergeetachtigheid van de oude dag. Hij zal blij zijn wanneer hij de tere spruiten ziet groeien, en zoals andere mensen andere genoegens zullen hebben en zich zullen laven aan drinkgelagen en wat dies meer zij, zo zal hij tijdens zijn leven genieten van wat ik zojuist noemde.
- e *Phaidros*: Ge stelt hier het verheven genot naast het vluchtige, Sokrates. Het verheven genot van iemand die in staat is met taal te spelen, en die aan de rechtvaardigheid waarover ge ook gesproken hebt, stem kan geven.
Sokrates: Zo is het toch, mijn beste Phaidros? Maar zijn inspanning hiervoor wordt, denk ik, nog veel waardevoller, wanneer hij met gebruikmaking van zijn retorische vakkennis en in de juiste geestesgesteldheid die woorden met inzicht in iemands ziel zal zaaien en zal
- 277a laten groeien; woorden die in staat zijn voor zichzelf en voor hem die hen zaaide te spreken en die niet onvruchtbaar zijn, maar zaad bevatten waaruit in andere grond weer andere woorden zullen ontkiemen, die dat eeuwig onsterfelijke kunnen weergeven en de bezitter ervan het grootst mogelijke menselijke geluk verschaffen.

Phaidros: Dat is zeker van nog grotere waarde, Sokrates.

Sokrates: Welnu, als we het hierover eens zijn geworden, dan zullen we ons nu ook wel een oordeel kunnen vormen over de andere onderwerpen van ons gesprek.

Phaidros: Welke onderwerpen bedoelt ge?

Sokrates: Ik doel op de vragen die ons tot dit gesprek hebben geleid. Was het niet zo dat we het verwijt aan Lysias over het schrijven van toespraken wilden onderzoeken en dat we bovendien wilden bekijken of

- b zijn toespraak wel of niet vakkundig geschreven was? Ik geloof dat we er aardig in geslaagd zijn inzicht in deskundigheid te krijgen.

Phaidros: Dat dacht ik ook. Maar misschien wilt ge toch mijn geheugen nog even opfrissen?

Sokrates: In de eerste plaats moet iemand de waarheid kennen over de dingen waarover hij spreekt of schrijft, en alle onderwerpen apart kunnen definiëren.

Vervolgens moet hij in staat zijn de onderwerpen te rangschikken, voor zover dat mogelijk is. Volgens deze methode moet hij ook de aard van de ziel leren begrijpen en voor

- c iedere ziel de meest geschikte betoogtrant kunnen vinden. Zo moet hij ook zijn betoog opzetten en ordenen: subtiel en kunstig van compositie en harmonie voor de fijnbesnaarde ziel en eenvoudig voor een eenvoudig persoon. Dan pas zal hij werkelijk in staat zijn om het woord ten volle te hanteren, of om te onderwijzen, of te overreden. Dit is wat ons hele gesprek ons tot nu toe heeft duidelijk gemaakt.

Phaidros: Ik geloof dat ge zo inderdaad alles hebt samengevat wat er aan het licht is gekomen.

- d *Sokrates:* Hoe staat het nu met de vraag of het uitspreken en schrijven van een redevoering een nobele of laakbare bezigheid is, en volgens welke criteria men het als schandelijk bestempelt? Hebben we dit niet duidelijk gemaakt met wat we zoeven zeiden?

Phaidros: Waarmee dan?

Sokrates: Als Lysias of iemand anders ooit - als privepersoon of als wetgever in officiële zaken - een politieke verhandeling op papier heeft gezet of zal zetten en op voorhand overtuigd is van de heldere trefzekerheid ervan, dan staat de schrijver in kwestie in zijn hemd, om het even of de verhandeling wordt uitgesproken of niet.

- e Want kent men, wakker of in slaap, het verschil niet tussen rechtvaardig en onrechtvaardig, of tussen goed en kwaad, dan is dat hoe dan ook beschamend, ook al staat de massa te juichen.

Phaidros: Zeer zeker.

Sokrates: Wie daarentegen van mening is, dat er met het geschreven woord over ieder onderwerp kan worden gespeeld en dat niets dat geschreven is, al te serieus moet worden genomen, onverschillig of het in versvorm of proza is, en dat dit ook geldt voor het gesproken woord dat op de manier van de rapsoden wordt voorgedragen en er niet op is gericht om de kritische zin van de mensen te ontwikkelen en hen te onderwijzen, maar om hen in de ban te krijgen; wie bovendien vindt dat die woorden het beste zijn, die in herinnering brengen wat de mensen in wezen al weten, en dat alleen in woorden die gaan over rechtvaardige, schone en goede dingen, en die tot lering en vanuit kennis worden gesproken en in de ziel van de mens worden geschreven, helderheid, volmaaktheid en werkelijke waarde aanwezig zijn; en wie ook denkt dat deze woorden als de wettige nakomelingen van de auteur moeten worden beschouwd: eerst het woord zelf dat bij hem zijn oorsprong vindt, en vervolgens de woorden die tengevolge daarvan in de zielen van

278a

- b andere mensen worden gewekt - als kinderen en broers, wisselend naar gelang van de kwaliteit van de ziel - en wie aan andere woorden geen aandacht besteedt: zo iemand, Phaidros, lijkt wel de man te zijn die jij en ik mogen hopen zelf te worden.
Phaidros: Met alles wat ge zegt, stem ik van harte in.
Sokrates: Hebben we ons niet lang genoeg geamuseerd met woordspelletjes? Gan dan nu naar Lysias en vertel hem, dat we bij het afdalen naar de nymphenbron stemmen
- c hoorden die ons verzochten aan Lysias te vertellen en aan ieder ander die redevoeringen in elkaar zet, maar ook aan Homeros en wie er maar verder poezie maakt al dan niet op muziek, en ten derde ook aan Soloon en iedereen die zich heeft beziggehouden met het schrijven van staatkundige teksten, die men wetten noemt . . . dat als hij zijn geschriften concipieert met verstand van de waarheid, en als hij met zijn eigen gedrag kan instaan voor wat hij heeft geschreven, en in staat is om met woorden de betrekkelijkheid van zijn geschriften aan te tonen, dat zo iemand dan niet dient aangeduid te worden met een naam die verband houdt met schrijverschap,
- d maar die verwijst naar datgene bij de gratie waarvan hij zich inspande.
Phaidros: Wat voor naam zoudt ge hem dan toekennen?
Sokrates: Die van wijze, Phaidros, gaat mijns inziens te ver en is slechts voorbehouden aan de godheid. Maar wijsgeer of iets dergelijks past al beter en is geschikter voor mensen.
Phaidros: En is beslist op zijn plaats.
Sokrates: En is het anderzijds terecht iemand die niets kostbaarders te bieden heeft dan wat hij componeerde of schreef, en zijn tijd verdeed door gespeel met woorden, met plakken en schrappen, om die man dichter, auteur
- e of wetgever te noemen en niet wijsgeer?
Phaidros: Ja zeker.
Sokrates: Zeg dat dan tegen je vriend.
Phaidros: En wat doet gij? Want we lopen uw vriend toch niet zomaar voorbij?
Sokrates: Welke vriend?
Phaidros: De schone Isokrates. Wat hebt ge hem te melden, Sokrates? Welke naam zullen we hem geven?
Sokrates: Phaidros, Isokrates is nog zo jong. Maar wat
- 279a ik in hem zie, wil ik wel zeggen.
Phaidros: Wat is dat dan?
Sokrates: Ik denk, dat hij meer talent heeft dan met de normen van Lysias kan worden vastgesteld, en dat hij door een moediger houding wordt beheerst. Het zou me daarom niet verbazen als hij, ouder geworden, zo zou gaan schitteren in de letteren, waarin hij nu nog grasduint, dat andere letterlievenden bij hem vergeleken hooguit letterknechten zullen blijken. Maar op den duur zal hem dat niet bevredigen en zal hij de neiging krijgen zich tot het goddelijke te richten. Van nature immers
- b leeft er een zekere begeerte naar wijsheid in zijn geest. Dat breng ik namens de goden van deze plek dan ook aan de geliefde Isokrates over. Zeg jij het je geliefde Lysias?
Phaidros: Goed, laten we dan gaan, het is immers minder warm geworden.
Sokrates: Moeten we niet eerst nog tot de goden hier bidden?
Phaidros: Natuurlijk!
Sokrates: O, goede Pan, en alle andere goden van deze plek, vergun mij te mogen stralen van binnenuit en me uiterlijk zo te gedragen dat het overeenstemt met het
- c innerlijk. Laat mij rijk noemen, wie wijs is. En laat zoveel rijkdom over mij komen als niemand anders dan een wijze kan torsen en verwerken. Nog iets anders, Phaidros? Voor mij is het genoeg zo.
Phaidros: Vraag voor mij hetzelfde, want vrienden delen de dingen met elkaar.

Sokrates: Kom, we gaan.